

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika předškolního věku

Kód oboru: 7506R012

Název bakalářské práce:

**LOGOPEDICKÁ PREVENCE U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO
VĚKU**

PRE-SCHOOL CHILDREN LOGOPAEDIE PREVENTION

Autor:

Ivana Nováková
Vinaře 177
286 01 Čáslav

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: Mgr. Václava Tomická

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
66	0	12	6	11	1 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne:30.4.2007

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Ivana Nováková
Adresa:	Vinaře 177, 286 01 Čáslav
Studijní program:	Speciální pedagogika
Studijní obor:	Speciální pedagogika předškolního věku
Kód oboru:	7506R012
Název práce:	LOGOPEDICKÁ PREVENCE U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU
Název práce v angličtině:	PRE-SCHOOL CHILDREN LOGOPAEDIE PREVENTION
Vedoucí práce:	Mgr. Václava Tomická
Termín odevzdání práce:	30. 4. 2007

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Podpis:

Poděkování

Je mojí milou povinností vyslovit upřímné díky za cenné připomínky, podnětné rady a za praktické postřehy ke koncepci práce Mgr. Václavě Tomické. Za bohatý zdroj inspirace děkuji též dětem z naší mateřské školy a kolektivu školy za pomoc při realizaci průzkumu.

Název bakalářské práce: Logopedická prevence u dětí předškolního věku

Název bakalářské práce: Pre-school children logopaedic prevention

Jméno a příjmení autora: Ivana Nováková

Akademický rok odevzdání práce: 2007

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Václava Tomická

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou logopedické prevence. Jejím cílem bylo ověření účinnosti metod logopedické prevence v předškolním věku. Práci tvořily dvě oblasti. Teoretická část pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů popisovala narušenou komunikační schopnost, její příčiny a diagnostiku. Praktická část zjišťovala účinnost metod logopedické prevence formou přímé práce s 20 dětmi v běžné mateřské škole. Kromě základních postupů a metod společných pro rozvoj komunikace se prevence zaměřovala především na rozvoj obratnosti mluvidel a fonemického sluchu formou her a využití činností, které podporují smyslové vnímání, obratnost a koordinaci. Byl kladen důraz na to, aby se cvičení mohla přirozeně začlenit do každodenních činností a her dítěte. Výsledky potvrdily, že cílená logopedická prevence může ovlivnit vývoj dětské řeči z hlediska poruch hlasu a výskytu dyslalií.

Klíčová slova: logopedická prevence, fonemický sluch, dyslalie, orientační logopedické vyšetření, preventivní logopedické chvílky.

Summary:

The bachelor thesis made an inquiry into the problems of logopaedic prevention. The goal was to verify the efficacy of pre-school logopaedic prevention methods. The work was divided into two areas. The theoretical part described impaired communication ability, its causes and diagnostics, using the elaboration and presentation of professional sources. The practical part ascertained the efficacy of logopaedic prevention methods by direct work with a group of 20 children in an ordinary nursery school. In addition to basic processes and methods common for the communication development, the prevention was aimed mainly at developing the skills of speech organs and phonemic hearing by the form of games and activities that support sensual perception, skills and coordination. The emphasis was laid on natural incorporation of the training into everyday activities and games of a child. The results confirmed that an aimed logopaedic prevention can influence the development of child's speech from the point of view of voice disorder and dyslalia occurrence.

Key words: logopaedic prevention, phonemic hearing, dyslalia, orientational logopaedic examination, preventive logopaedic moments.

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	10
2.1 Vymezení základních pojmů	10
2.2 Vývoj řeči z logopedického hlediska	10
2.3 Narušená komunikační schopnost	12
2.3.1 Klasifikace narušené komunikační schopnosti	12
2.4 Dyslalie	13
2.4.1 Příčiny a výskyt dyslalie v populaci	14
2.4.2 Diagnostika dyslalie	16
2.4.3 Klasifikace dyslalie podle příčin	17
2.4.4 Klasifikace dyslalie podle stupně	17
2.4.5 Logopedická prevence dyslalie	18
2.5 Úkoly logopedické prevence	20
2.5.1 Rozvíjení slovní zásoby	20
2.5.2 Péče o spisovnou výslovnost a zřetelnost řeči	21
2.5.3 Osvojování gramatické správnosti mluvených projevů	22
2.5.4 Rozvíjení souvislého vyjadřování	22
2.6 Orientační logopedické vyšetření	23
2.6.1 Anamnéza	23
2.6.2 Orientační sluchová zkouška	23
2.6.3 Orientační vyšetření mluvidel	24
2.6.4 Orientační zkouška dýchání	24
2.6.5 Orientační zkouška motoriky mluvidel	24
2.6.6 Orientační zkouška artikulační obratnosti	24
2.6.7 Orientační vyšetření fonematického sluchu	24
2.6.8 Orientační vyšetření výslovnosti	25
2.6.9 Orientační vyšetření slovní zásoby	25
2.6.10 Orientační zkouška řečového projevu	25
2.6.11 Orientační zkouška verbální sluchové paměti	25
2.6.12 Orientační zkouška zrakové percepce	26
2.6.13 Orientační zkouška laterality	26
3 PRAKTICKÁ ČÁST	27
3.2 Stanovení předpokladů	27

3.3 Použité metody	28
3.3.1 Orientační logopedické vyšetření.....	28
3.3.2 Hry a cvičení	28
3.3.3 Preventivní logopedické chvílky	28
3.4 Popis zkoumaného a kontrolního vzorku	28
3.4.1 Zkoumaný vzorek.....	28
3.4.2 Kontrolní vzorek	29
3.5 Průběh průzkumu	30
3.6 Výsledky a jejich interpretace	32
4 ZÁVĚR A NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	37
5.1 Preventivní logopedické chvílky	39
5.2 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj fonemického sluchu.....	48
5.3 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj zrakového vnímání	52
5.4 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj pozornosti a paměti	56
5.5 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj slovní zásoby	60
5.6 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj motoriky	61
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	65
7 SEZNAM PŘÍLOH	66

1 ÚVOD

„Kdo se naučí naslouchat dětem a bude se snažit, aby je nevnímal jen z pozice vševědoucího dospělého, objeví znovu nádherný svět. A možná bude moci zapomenout, že existuje obor logopedie, protože řeč se bude rozvíjet postupně a nenásilně, spolu s ostatními schopnostmi.“ (Dana Kutálková, 2002)

Všichni víme, že mluvení - řeč, třeba i běžné sousedské povídání, je důležitým dorozumívacím prostředkem a bránou k poznávání světa a všeho vědění. Ne každé dítě se ji naučí snadno a bez problémů. Důvody mohou být různé. Současná generace vyrůstá v docela jiných podmínkách, než vyrůstaly generace předchozí. Nesporně jsou dnes děti zajišťovány lépe materiálně, některé z nich však strádají především citově a psychicky, protože ne všechny maminky dovedou své dítě uvádět do „světa věcí a lidí“, jako to dovedly jejich matky, babičky a prababičky. Možná právě to je jednou z příčin, že přibývá dětí s vadami řeči a výslovnosti. Rodiče možná svým dětem ukazují obrázky a čtou jim jednotlivé verše, nedokáží však přitom vytvořit jednoduchou poutavou hru, ve které by mohlo dítě aktivně spoluúčinkovat.

V životě člověka, tedy i dítěte předškolního věku, má řeč, jazyk, důležitou a nezastupitelnou funkci. Je nejen prostředkem sloužícím k vzájemné komunikaci a dorozumívání mezi lidmi, ale zároveň také nástrojem umožňujícím poznávání a myšlení, vyjadřování představ, názorů a postojů, ovlivňování volných procesů. Dnešní mateřská škola může učitelky stavět do rolí cvičitelek, terapeutek, lektorek, preventistek apod. podle podmínek konkrétní mateřské školy. To vše vyžaduje určitou profesní přípravu. Učitelka by měla být schopna komunikovat adekvátně situacím odehrávajícím se v mateřské škole, naslouchat, odpovídat, sdělovat, navazovat vztah s účastníky pedagogických situací (dětmi, rodiči, kolegy, provozními zaměstnanci) a s komunálním, kulturním či řídicím zázemím pedagogického pole, srozumitelně referovat o pedagogických jevech, aniž by poškodila důvěru účastníků. Rodičům zprostředkovává pedagogické záměry a postoje k dítěti, smysl pedagogických činností a jejich účinek tak, aby rodiče získala pro spolupráci. Zároveň svou snahou komunikovat nevyvolá jejich nevoli nebo pocity vnucování a zasahování do jejich práv. Specifikou této role je umění komunikace s dětmi daného věku v duchu partnerství, úcty a důvěry k dítěti a zároveň vlídné náročnosti a důslednosti.

Proto při výchovně vzdělávací práci v mateřské škole musí učitelka dobře znát cíl jazykové výchovy a respektovat ho: „Cílem jazykové výchovy u dětí předškolního věku je osvojování základů spisovného jazyka v hovorové podobě. Při osvojování základů spisovné řeči se u dětí zpočátku více uplatňuje napodobování, později hraje důležitou úlohu aktivní řečový projev dítěte. Koncem předškolního věku má být dítě schopné souvisle, v podstatě správně a srozumitelně se vyjadřovat a dorozumívat se s dětmi a dospělými.“(Minaříková, 1987) Osvojování základů hovorové podoby spisovného jazyka je proces dlouhodobý. Je nutné ho nejen aktivně podporovat, ale i podněcovat a řídit. Plnit cíle a úkoly jazykové výchovy lze dobře a úspěšně v prostředí mateřské školy.

Při jazykové výchově sehrává důležitou roli prostředí. Mělo by být podnětné, aby děti k řečovému projevu aktivizovalo. Neméně důležitý je vzor řeči dospělého, a to jak učitelky mateřské školy, tak i rodičů. Aby se řeč dítěte správně rozvíjela, musí učitelka mateřské školy s rodiči úzce spolupracovat. Měla by také znát zákonitosti rozvoje řeči u dětí předškolního věku a respektovat je. Nezodpovědný či povrchní přístup k jazykové výchově může zpomalit rozvoj řeči dítěte a narušit vývoj celé jeho osobnosti. Sama řeč učitelky by měla být gramaticky a stylisticky správná, přitažlivá, povzbuzující, aby ji děti rády napodobovaly. Děti v předškolním věku přejímají od dospělého nejen výslovnost, slovní zásobu, gramatickou správnost apod., ale napodobují i mimojazykovou stránku mluveného projevu - mimiku a gesta. Chyby, které si děti osvojí již v předškolním období, se potom ve starším věku obtížně odstraňují. Je nutné, aby učitelky znaly i učební osnovy základní školy pro 1. ročník a věděly, jaké nároky budou na děti v budoucnu kladeny.

Snahou současné logopedie je v maximální možné míře předcházet poruchám komunikačních schopností v celé populaci, proto má významnou a nezastupitelnou roli v logopedické intervenci logopedická prevence.

Bakalářská práce je zaměřena na běžnou mateřskou školu. Podává návod, jak na základě orientačního logopedického vyšetření vyhledat oblasti v nichž má dítě problémy. Nabízí možnosti logopedické prevence ve formě her a cvičení. Byl kladen důraz na to, aby se cvičení mohla přirozeně začlenit do každodenních činností a her dítěte.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2.1 Vymezení základních pojmů

Sovák (1986) vymezuje následující pojmy:

- **Logopedie** se jako součást speciální pedagogiky zabývá dorozumívacím procesem v celé jeho šíři, tedy hlasem, řečí, sluchem, mimikou aj. V nejširším slova smyslu znamená výchovu řeči po stránce obsahové i zevní, tj. zvukové. Zároveň předchází tomu, aby vady a poruchy řeči vznikaly. Pokud vzniknou, pak je speciálně výchovnými prostředky překonává tak, aby se umožnila mezilidská komunikace.
- **Výchova řeči** začíná již v nejútlejším věku, kdy se dá poruchám nejen předcházet, ale dokonce je výchovou ovlivňovat, ba i překonávat. Proto se těžiště logopedické péče přenáší do předškolního věku, do rodiny a do mateřské školy.
- **Logopedická prevence** se tedy snaží předcházet vzniku všech poruch dorozumívání, především hlasu, řeči a sluchu.
- **Logopedická prevence v mateřské škole** představuje využití širokých možností věnovat se cíleně a opakovaně smyslovému vnímání, rozvoji obratnosti mluvidel, nácviku hospodaření s dechem, rozvoji fonemického sluchu, slovní zásoby, vyjadřovacím schopnostem. Je nedílnou součástí předškolní výchovy, zabezpečující všestranný harmonický vývoj dítěte. Vystupuje v ní relativně samostatně jako následující oblast.

2.2 Vývoj řeči z logopedického hlediska

Klenková (2006) uvádí, že pro logopedickou praxi je nesmírně důležité znát vývoj řeči u zdravých dětí. Tyto znalosti jsou nezbytné při rozvíjení komunikačních schopností dětí, u nichž se vyskytují nějaké obtíže v komunikačních schopnostech. Vývoj řeči u dítěte neprobíhá jako samostatný proces, ale je ovlivňován vývojem senzomotorického vnímání, motoriky, myšlení a také jeho socializací. Vývojem řeči a myšlení, vztahem mezi rozvojem řeči a motoriky, řeči a zraku i sluchu se zabývalo mnoho vědců zahraničních i našich, například Becker, Kuric, Příhoda, Sovák, Damborská, Vygotskij, Zeller, Lechta a další. Vygotskij (jak uvádí Klenková, 2006) zastává názor, že do určitého věku probíhá vývoj

myšlení a řeči nezávisle na sobě; v myšlení existují předintelektuální stádia a v řeči stadia předřečová, a teprve kolem 2. roku života dítěte se obě linie protínají, čímž se myšlení stává verbální a řeč intelektuální. I když mnozí volí při popisu vývoje dětské řeči odlišné schéma, většina z nich shodně dělí vývoj řeči na **přípravná stadia** (předřečové období) a **stadia vlastního vývoje řeči**.

U všech autorů se setkáváme s názory, že je nutné vždy přistupovat k hodnocení vývoje řeči u každého dítěte individuálně, v každém vývojovém období je nutné připustit určitou časovou variabilitu. U dětí podle Lechty (2003) může docházet k období akcelerace nebo retardace ve vývoji, to však neznamená, že by mohla být některá stádia vynechána; individuální může být délka jejich trvání. S tímto názorem se většina autorů ztotožňuje. Mnohdy však nalézáme terminologickou nejednotnost, rozdílnost v chápání některých názvů.

Sovák (1986) před období, než dítě začne mluvit, řadí celou řadu přípravných období, předstupňů řeči, která začínají hned po narození dítěte a nejsou časově přesně oddělena, prostupují se navzájem a probíhají i současně vedle sebe. V ontogenezi dětské řeči vyděluje **předběžná stadia vývoje řeči**, a to jsou:

1. období křiku,
2. období žvatlání,
3. období rozumění řeči a **vývoj vlastní řeči**, kam řadí tato postupná, na sebe navazující stadia:
 - a) stadium emocionálně – volní,
 - b) stadium asociačně – reprodukční,
 - c) stadium logických pojmů,
 - d) intelektualizace řeči.

Příhoda (jak uvádí Klenková, 2006) řadí vývoj řeči do 11 stadií:

1. výrazové stadium interjekční,
2. intonační drezura,
3. počátky jazykové recepce,
4. stadium onomatopoické,
5. stadium komplexních výrazů,
6. izolační typ řeči,
7. rozšíření izolační věty,
8. flektivní typ řeči,

9. počátek srozumitelné výslovnosti s jasnou artikulací,
10. zdokonalování tvaroslovné a syntaktické výslovnosti,
11. správné vytvoření podřadného souvětí.

Lechta (2003) publikuje rozdělení vývoje řeči na vývojové fáze, které je vhodné použít při orientačním posouzení úrovně řeči:

1. období pragmatizace – přibližně do konce 1. roku života,
2. období sémantizace – 1. - 2. rok života,
3. období lexémizace – 2. - 3. rok života,
4. období gramatizace – 3. - 4. rok života,
5. období intelektualizace – po 4. roce života.

Názvy jednotlivých fází vystihují nejtypičtější procesy, které v tom kterém období probíhají. To však neznamená, že si jednotlivé aktivity člověk předtím nebo potom neosvojuje, ale znamená to, že v tom období proces osvojení vrcholí.

2.3 Narušená komunikační schopnost

Všechny požadavky, které je nutné splnit při definování narušené komunikační schopnosti, akceptuje definice uváděná Lechtou (2003):

„Komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko-fonologickou, syntaktickou, morfologickou, lexikální, pragmatickou rovinu nebo o verbální i nonverbální, mluvenou i grafickou formu komunikace, její expresivní i receptivní složku.“

2.3.1 Klasifikace narušené komunikační schopnosti

V naší odborné literatuře i v logopedické praxi je od 90. let minulého století užívána klasifikace narušené komunikační schopnosti podle symptomu, který je pro to které narušení nejtypičtější – symptomatická klasifikace, kterou uvádí Lechta (2003). Dělí v ní narušenou komunikační schopnost do 10 základních kategorií:

1. vývojová nemluvnost (vývojová dysfázie),
2. získaná orgánová nemluvnost (afázie),
3. získaná psychogenní nemluvnost (mutismus),
4. narušení zvuku řeči (rinolalie, palatolalie),
5. narušení fluence (plynulosti) řeči (tumultus, sermonis, balbuties),
6. narušení článkování řeči (dyslalie, dysartrie),
7. narušení grafické stránky řeči,
8. symptomatické poruchy řeči,
9. poruchy hlasu,
10. kombinované vady a poruchy řeči.

Pro potřeby této práce se podrobněji seznámíme s dyslalií.

2.4 Dyslalie

Dyslalie dg. F 80.0 (jinak patlavost nebo také psellismus) je podle Krahulcové (2003) souborné označení pro vývojové poruchy nebo vady výslovnosti.

Poruchy nebo vady výslovnosti jsou fenoménem vývojovým, tj. vznikajícím v průběhu vývoje řeči. Ve vývoji výslovnosti rozlišujeme zcela přirozené odchylky v přesnosti realizace hlásek, které označujeme jako tzv. fyziologickou „patlavost“ (vývojovou nesprávnou výslovnost), jež je zcela přirozená a vychází z toho, že nejrůznější odchylky od slyšeného řečového vzoru jsou způsobeny akustickou nedokonalostí sluchového vnímání řeči jiných i sebe sama a motorickou neobratností mluvidel dítěte. Akustické a motorické zpřesňování výslovnosti probíhá u různých dětí nestejně, individuálním tempem a v individuálních stadiích vývoje. Nesprávná výslovnost jako zcela přirozený vývojový jev jistě neustálené nebo nepřesné výslovnosti může přetrvávat do konce pátého roku. Nesprávná výslovnost v tomto kontextu se může spontánně upravit do pátého roku ale někdy i později. Zejména v průběhu prvopočátečního čtení a psaní dochází ke zpřesňování artikulace zejména sykavek. Tomuto procesu zpřesňování artikulace napomáhá identifikace hlásky a písmena, napodobování mluvního vzoru učitelky, dozrávání centrálního nervového systému i fonemického sluchu a motoriky celkové i motoriky mluvidel. Spolupůsobí také sociální vztahy hlavně snaha prosadit se ve skupině spolužáků. Všechny tyto mechanismy podporují tzv. autokorektivní procesy vývoje výslovnosti.

Již od počátku sledování výslovnosti dítěte je nezbytné **odlišovat nesprávnou výslovnost od vadné výslovnosti - dyslalie**. Nesprávná výslovnost dětí předškolního věku nebo školních začátečníků která se projevuje neustáleností mechanismu tvoření hlásek nebo nepřesností jejich diferenciací, například ve skupině sykavek, nepřesnou diferenciací dlouhých a krátkých samohlásek, tvrdých a měkkých hlásek nebo například nedostatečným rozlišováním znělosti. Tyto a některé další projevy lze pokládat za jev fyziologický. Při hodnocení výslovnosti dítěte je ale nezbytné posuzovat i další komunikační projevy dítěte a nejen techniku výslovnosti.

Vadná výslovnost nebo-li dyslalie je přetrvávající odchylka výslovnosti jedné nebo více hlásek kterou můžeme označit za vadný mluvní stereotyp - z hlediska zvuku hlásky, mechanismu či místa a způsobu jejího tvoření nebo obojího.

Zatímco v případě nesprávné výslovnosti lze očekávat spontánní korekci výslovnosti, v případě zafixovaného vadného stereotypu výslovnosti ke spontánním korekcím výslovnosti nedochází.

Zahájení logopedické péče se primárně neodvíjí od respektování fyziologického vývoje výslovnosti nebo věku dítěte, ale od sledování charakteristik vývoje výslovnosti a pokud je diagnostikována dyslalie, v kterémkoli věku lze zahájit některou z forem logopedické péče. Její oddalování pouze umožní fixaci vadných mluvních stereotypů a v konečném důsledku pouze prodlouží nezbytnou a potřebnou dobu logopedické péče. V prvním případě (v případě vývojově nesprávné výslovnosti) je potřebná podpora správné výslovnosti, v případě druhém (dyslalie) korektivní logopedická péče.

Dyslalie je porucha nebo vada výslovnosti jedné nebo více hlásek mateřského jazyka, přičemž výslovnost ostatních hlásek je správná.

Dyslalie je funkční porucha nebo orgánová vada artikulace, porucha nebo vada výslovnosti nejméně jedné hlásky,

- a) která se konstantně zvukově odlišuje v mluvním projevu od kodifikované normy českého jazyka a tím působí rušivě;
- b) je tvořena na jiném místě nebo jiným způsobem než stanoví fonetická spisovná norma a tak působí především vizuálně neesteticky;
- c) je současně odchýlná akusticky i esteticky (Sovák, 1987).

2.4.1 Příčiny a výskyt dyslalie v populaci

Příčiny dyslalie jsou exogenní i endogenní v různém vzájemném stupni, poměru

a závislosti. Jsou to zejména tyto:

- dědičnost (zejména nespecifická dědičnost jako je dyspraxie, dysgnozie nebo motorická retardace, specifické rodové nízké nadání pro řeč, jistá řečová slabost evidovaná v rodové linii například opožděný vývoj řeči, opožděný vývoj sluchu pro řeč a podobně),
- vrozené dispozice (postižení centrálního nervového systému, smyslová postižení zejména sluchu a zraku, porodní poškození...),
- vlivy prostředí (nesprávný mluvní vzor, nedostatek citových prožitků, nedostatek stimulace ke komunikaci, výchovné chyby, fixace vadných nebo nesprávných mluvních stereotypů výchovou, neurotizace dítěte v souvislosti s jeho nesprávnou nebo vadnou výslovností, nesprávný nebo nedůsledný bilingvismus - artikulační rozdíly mezi jazyky, některé nesprávné návyky - například příliš dlouhé užívání dudlíku, dumlání prstů, patologie související s lateralizací párových orgánů a další),
- patologie mluvních orgánů (dýchání, fonace, artikulace, rty - pohyblivost a schopnost tvořit uzávěr, zuby - řady a skus, pohyblivost dolní čelisti - progenie, prognatie, tvar velikost a pohyblivost jazyka, podjazyková uzdička, tvrdé patro, měkké patro, čípek - pohyblivost a celistvost, patrohltanový uzávěr, rezonance dutin - ústní, nosohltanová, nosní a další, artikulační mimika, souhra v celkové technice mluvy,
- další postižení senzorické, mentální nebo jiné související s vývojem výslovnosti a dyslalie.

Dyslalie je nejčastěji se vyskytující porucha nebo vada řeči, její výskyt v populaci ale není konstantní z hlediska věku. Nejvyšší výskyt je ve věku předškolním, kdy je součástí celkového vývoje schopností dětí. Ve věku školním výskyt dyslalie klesá a ve věku produktivním je výskyt dyslalie konstantní až posléze mírně stoupá ve věku postproduktivním a věku seniorů.

Podle více autorů: ve věku kolem 4. roku je průměrný výskyt dyslalie 60%, u školních začátečníků kolem 40%, do devátého roku pokračuje pokles výskytu dyslalie na průměrně 10% a mírný pokles na 8% pak setrvává ve věku produktivním. Celkové údaje o výskytu dyslalie u seniorů nejsou k dispozici.

Z hlediska pohlaví převažuje výskyt dyslalie u chlapců dle různých autorů v poměru 6 : 4. Dyslalie se vyskytuje samostatně ale velmi často i ve spojení s dalšími poruchami a vadami řeči a jazyka. Jsou to poruchy vývoje řeči a jazyka, poruch tempa a plynulosti řeči (koktavost, brebtavost), útlumy mluvních funkcí neurotické nebo psychotické podstaty (mutismy),

poruchy rezonance řeči (huhňavost a palatolalie), hlasové poruchy, symptomatické poruchy, poruchy řeči vzniklé na podkladě postižení CNS a mozku (dysartrie, afázie) difusní nebo lokální (Krahulcová, 2003).

2.4.2 Diagnostika dyslalie

Dyslalii je nezbytné posuzovat a diagnostikovat u dětí z vývojového hlediska, u adolescentů, dospělých osob a seniorů se vychází ze zdravotního stavu a jazykového prostředí:

- Jako dyslalii lze diagnostikovat **poruchu nebo vadu výslovnosti** hlásky nebo skupiny hlásek tvořené odlišným způsobem nebo zvukem v kterémkoli věku.
- Pokud dítě **nepřesně vyslovuje** hlásku nebo skupiny hlásek a není starší tří nebo čtyř až pěti let jedná se o fyziologicky nesprávnou výslovnost, nebo prodlouženou fyziologicky nesprávnou výslovnost. Fyzická a sociální zralost každého dítěte ve vztahu k vývoji výslovnosti se posuzuje individuálně.
- Pokud dítě určitou hlásku **pravidelně vynechává** označuje se toto tradičně jako mogilalie té které hlásky. Pokud tento stav přetrvává i po čtvrtém roce jedná se o mogialfacismus, mogirotacismus, mogi...kterékoli vynechávané hlásky.
- Pokud dítě hlásku kterou ještě neumí **nahrazuje hláskou jinou** označuje se toto tradičně jako paralalie hlásky. Pokud se tato odchylka objevuje i v době, kdy se považuje vývoj výslovnosti dané hlásky za ukončený, označuje se tento typ odchylky pararotacismus, parakapacismus, parajotacismus ... předponou para- a odchýlně tvořená hláska písmenem abecedy s příponou -ismus.

Vynechávání nebo zaměňování hlásky se do určitého věku považuje za fyziologický jev (nesprávná artikulace), pokud ale odchylky překročily věkovou hranici a nebyly zvládnuty přirozenou cestou, případně ani za zvýšené stimulace rodičů a pedagogů, jsou odchylky považovány za patologické, proto se užívá po dosažení určitého věku přípony -ismus. Každá hláska má svůj fonetický vývoj a stanovení fyzického věku ve vztahu k fonetickému vývoji a stabilizaci hlásky je individuální. Orientační průměrná hranice je čtyři roky (Krahulcová, 2003).

2.4.3 Klasifikace dyslalie podle příčin

- **Orgánová (organická) dyslalie** jako důsledek poruch sluchu, vad mluvidel apod. je podmíněná etiologickými faktory ve sféře dostředivé - impresivní, ve sféře centrální a nebo ve sféře odstředivé - expresivní. Podle lokalizace, orgánu který narušuje fyziologickou výslovnost může být orgánová dyslalie: audiogenní (akustická), optogenní, centrální, labiální, dentální, addentální, interdentální, lingvální, palatální, velární, uvulární, laterální, nasální, stridens, laryngeální, faryngeální a další.
- **Funkční (nebo funkcionální) dyslalie:** odchylná výslovnost bez patologicko - anatomického podkladu, je nejčastěji způsobena patologickou artikulační dynamikou (Krahulcová, 2003).

2.4.4 Klasifikace dyslalie podle stupně

- **Dyslalie levis** (simplex) je jednoduchá porucha nebo vada výslovnosti jedné nebo několika málo hlásek. Není narušena srozumitelnost řeči. V případě že se jedná o poruchu nebo vadu hlásek artikulačně podobných, tvořených na jednom artikulačním místě označuje se toto jako dyslalie monomorfní.
- **Dyslalie gravis** (multiplex), těžká vada výslovnosti, kdy je postižena artikulace většího počtu hlásek. Je narušena srozumitelnost řeči. V případě že je narušena výslovnost hlásek více artikulačních míst označuje se tato porucha nebo vada jako dyslalie polymorfní.
- **Dyslalie univerzalis** (tetizmus, hotentotizmus, inaptus). Je postižena výslovnost téměř všech hlásek. Řeč je prakticky nesrozumitelná.

Z hlediska závažnosti nebo stupně lze diagnostikovat i stav výslovnosti dítěte typu dyslalie kontextuální.

Dyslalie kontextuální může být hlásková, kdy jde o vadnou výslovnost jednotlivých hlásek, nebo může jít o kontextuální **dyslalii slabikovou nebo slovní**, při níž jsou izolované hlásky vyslovovány relativně správně, chyby jsou ale posléze u dítěte zjišťovány při tvoření slabikových nebo slovních celků (Krahulcová, 2003).

2.4.5 Logopedická prevence dyslalie

Známe-li příčiny poruch řeči, použijeme jich pro nalezení co nejjednodušší metody, jak se jim vyhnout. První důležitou okolností je tedy **mluvní vzor**. Dítě musí správnou výslovnost slyšet dostatečně často. To, že se na dítě zásadně nešíšlá, neznamená, že se musíme vyhýbat zdobnělinám a mluvit na dítě pouze spisovně.

Jak již bylo uvedeno, metodická příručka jazyková výchova (Cardová, Švandová, 1988) možná až příliš systematicky (tj. s vymezením doporučených organizačních forem i poměrně přesného časového zařazení jednotlivých činností) rozpracovává veškeré metodické přístupy při výchově řeči i s motivací, která je v předškolním věku nezbytná. Každá učitelka např. s dětmi nezvedá jazyk k horní dásni, ale hrají si na „kovářička“ či „kladívko“. Jeden z úseků metodické příručky se správnou výslovností zabývá cíleně.

Pro potřeby této práce jsem zvolila metody logopedické prevence, které uvádí Kutálková (2002). Jsou to metody, které cíleně rozvíjejí některou ze schopností nutných pro rozvoj komunikačních dovedností.

- **Rozvoj obratnosti mluvidel**

Rozvoj obratnosti mluvidel nelze oddělit od obratnosti celkové, hlavně pak obratnosti rukou. Čím menší dítě, tím volíme pohyby jednodušší a vázanější na situaci - alespoň na obrázek. Kolem **třetího roku** využíváme pouze napodobovacího reflexu, zaměřujeme se hlavně na pohyby jazyka, který má při tvoření hlásek nejdůležitější úlohu.

Rovněž cvičení pohyblivosti rtů je v metodické příručce dostatečně popsáno. Navíc můžeme uvést cvičení patrohltanového uzávěru, což je prosté kloktání vodou, a to zvláště pro děti, u kterých se v přirozeném vývoji řeči dlouho neobjevují hlásky K, G a CH.

U dětí kolem **pěti let** již můžeme zařazovat cviky, které přispívají ke správné tvorbě hlásek T, D, N a L, R, K. Zde je zapotřebí, aby dítě dokázalo zvednout hrot jazyka na dásně těsně za horními zuby při otevřených ústech. Správná výslovnost hlásek Ť Ď, Ň a sykavek vyžaduje, aby dítě umělo jazyk nejen zašpičatit, ale také zploštit.

Schopnost dětí provádět tyto cviky je velmi individuální, některé je zvládnou velmi brzo, jiné se jim klopotně učí při logopedických lekcích před zahájením školní docházky.

- **Rozvoj fonemického sluchu**

Fonemický sluch nám dovoluje přesně rozpoznávat jednotlivé hlásky. Není-li dobře vyvinut, některé hlásky splývají, dítě je slyší hodně podobně nebo dokonce stejně. Fonemický sluch podporujeme již od počátku vývoje řeči tzv. **přírodními zvuky** (zvířat „bů, mé“, citoslovci a zvukomalebnými slovy „bác, au...“), dále pak **říkadly, básničkami, zpěvem a rytmiizací**.

Je-li dítěti věnována dostatečná pozornost, nemusíme se přibližně do čtyř let fonemickému sluchu nijak zvlášť věnovat. Po pátém roce však již v mateřské škole zařazujeme celou škálu her pro podporu této schopnosti. Ta je důležitá zvláště pro sluchovou diferenciaci hlásek, hlavně těch, které se nejvíce pletou a jsou také velmi často špatně vyslovovány, obou řad sykavek a hlásek Ť, Ď, Ň. **Podmínkou správné výslovnosti je samozřejmě dobrý sluch.**

Sluchová cvičení zjemňují rozlišovací schopnost sluchu. Spolu se zrakovým vnímáním tvoří sluchové vnímání důležitý předpoklad pro psaní podle diktátu a i pro čtení. Uplatňuje se zde schopnost vnímat a poznávat rytmus slov, členit je na slabiky a slyšet izolovaně jednotlivé hlásky ve slově a opět je ve slova skládat (schopnost sluchové analýzy a syntézy), rozlišovat tvrdé a měkké, znělé a neznělé hlásky (sluchová diferenciac), účastní se i sluchová paměť.

Cvičení sluchového vnímání jsou proto zaměřena na rozvoj tzv. fonemického sluchu - cvičí se rozeznávání zvuků a tónů, jejich délky, síly, výšky a počtu. Začínáme jednoduchými cvičeními zaměřenými na rozpoznávání a lokalizaci zvuků, postupujeme k hrám se slovy, slabikami a hláskami.

Dechová cvičení vedou děti k přirozenému ovládnutí dechu tak, aby se dokázaly při řeči nadechnout v logických pauzách, neboť nádech nemá rušit plynulost projevu.

Prevencí poruch výslovnosti je také **dobrý zdravotní stav**. Např. zbytnělá nosní mandle nebo podjazyková uzdička mohou znemožňovat vývoj správné výslovnosti.

I v prevenci a profylaxi (konkrétní ochrana před určitou nemocí) je nutno respektovat základní pedagogické zásady, zvláště pak **zásadu přiměřenosti**.

2.5 Úkoly logopedické prevence

Úkoly logopedické prevence lze podle Minaříkové (1987) rozpracovat do čtyř okruhů:

- rozvíjení slovní zásoby,
- péče o spisovnou výslovnost a zřetelnost řeči (cvičení sluchová, dechová, gymnastika mluvidel, artikulační cvičení - z nichž každé má své specifické poslání),
- osvojování a zdokonalování gramatické správnosti mluvených projevů a rozvíjení povědomí dětí o gramatické stavbě jazyka,
- rozvíjení souvislého vyjadřování.

Je třeba je plnit souběžně, všechny spolu totiž úzce souvisejí, navazují na sebe, tvoří celek. Nelze proto některý okruh preferovat. Jednotlivé úkoly a metodické postupy jsou uváděny v praktické části bakalářské práce. Současně je uvedena i organizační forma vhodná pro určitý úkol. Rozpracování do časových období bylo návrhem, doporučením.. Péčí o správný vývoj řeči podporujeme také duševní vývoj dítěte. Pomocí logopedické prevence rozvíjíme celou osobnost. Logopedickou prevenci je třeba chápat v těch nejširších souvislostech a nelze ji v žádném případě zúžit pouze na péči o správnou výslovnost.

2.5.1 Rozvíjení slovní zásoby

Slovní zásoba je základem rozvoje myšlení každého dítěte a je těsně spjata s rozvíjením poznání okolního světa. Nejde pouze o rozšiřování počtu slov, které má dítě znát a ve své řeči používat. Slovní zásobu je třeba postupně intelektualizovat, tzn. naučit dítě hovořit o věcech a jevech, které bezprostředně nevnímá a pochopit jejich význam. Dětská řeč je zpočátku vázána na konkrétní situace; učitelka nejprve učí dítě předměty, činnosti a jevy pojmenovávat, postupně je vede k chápání významu těchto slov. Řeč se intelektualizuje v 5 - 6 letech věku dítěte. Obsáhlost jejich slovní zásoby a porozumění pojmům jsou potom předpokladem pro rozvoj myšlení a pomáhají jim jasně myšlenky vyjadřovat. Rozvíjet aktivní slovní zásobu je třeba ve všech organizačních formách mateřské školy v průběhu celého dne. Učitelka musí mít na zřeteli, že slovní zásoba je důležitou složkou jazyka pro vyjadřování a předávání informací v sociálním prostředí. Na stupni ovládnutí slovní zásoby závisí v rozhodující míře schopnost dítěte vyjadřovat se pomocí jazyka a navazovat kontakty v souladu se svými zájmy.

Některé děti, které přicházejí do mateřské školy, mají nedostatečnou slovní zásobu, protože se v rodině málo hovoří. Těm musí učitelka věnovat zvláštní pozornost, navázat s rodiči úzkou

spolupráci a vést je k pochopení významu jazykové výchovy pro další život dítěte (Minaříková, 1987).

2.5.2 Péče o spisovnou výslovnost a zřetelnost řeči

Vnější, zvuková podoba řeči má svou spisovnou podobu, a tu si děti osvojují v řadě různorodých cvičení. Jsou to cvičení **sluchová, dechová, gymnastika mluvidel, artikulační cvičení** - z nichž každé má své specifické poslání.

- Sluchová cvičení zjemňují rozlišovací schopnost sluchu.
- Dechová cvičení vedou děti k přirozenému ovládnutí dechu tak, aby se dokázaly při řeči nadechnout v logických pauzách, neboť nádech nemá rušit plynulost mluveného projevu.
- Gymnastika mluvidel je v podstatě prevencí vzniku vadné výslovnosti. Učitelky mateřských škol by měly význam těchto cvičení docenovat a vhodně zařazovat do své práce s dětmi. Vyslovování hlásek je zajišťováno svalovou činností mluvních orgánů, a ta se zdokonaluje cvičením. Děti často neumějí hlásky správně vyslovovat proto, že neovládají svá mluvidla.
- Artikulační cvičení v mateřské škole nejsou nápravou, ale výchovou řeči. Učitelka se tedy nevěnuje neustálému (úmornému) vyvozování hlásek, ale formou hry s vhodně voleným slovním materiálem napomáhá samovolnému upravení řeči dětí. Je známo, že v předškolním období se chybná výslovnost pokládá za jev fyziologický. Je třeba, aby si učitelky byly vědomy, že správná výslovnost není závislá pouze na úrovni intelektu. Pokud děti nesprávně vyslovují některou hlásku příliš dlouho, bývá příčina nejčastěji ve výchově. Při optimálním výchovném působení se nesprávná výslovnost spontánně upravuje dříve, než jde dítě do základní školy. Správná výslovnost je i jedním z předpokladů jeho úspěšnosti v počátečním vyučování - v počátcích čtení a psaní, v komunikaci v rámci vyučování i mimo ně, v navazování sociálních kontaktů. Učitelka by proto měla zjistit úroveň výslovnosti u jednotlivých dětí ve třídě a upozornit rodiče na nutnost speciální logopedické péče. Tím může zabránit zbytečné fixaci vad a jejich přetrvávání do školního období.

Příprava na budoucí roli školáka se odráží i v úkolech rozvíjení **fonemického sluchu** a v provádění jednoduchých analyticko-syntetických cvičení se slovy. Nejde o nic složitějšího. Cvičení fonemického sluchu rozvíjí schopnost jemného sluchového rozlišování. Děti pomocí

hry rozpoznávají hlásky podle jejich zvukových vlastností. Při analyticko-syntetických činnostech se slovy děti rozkládají a skládají slova po slabikách a učí se vnímat kvantitu (délku) samohlásky ve slabice. Pokud učitelka volí vhodné postupy, jsou cvičení fonemického sluchu a analyticko-syntetické činnosti se slovem pro děti zajímavou, oblíbenou hrou a zároveň cenným vkladem pro budoucí výuku čtení a psaní.

Posledním požadavkem tohoto okruhu je učit děti svůj řečový projev správně modulovat. Na modulaci souvislé řeči se podílejí slovní přízvuk, dynamika a melodie věty, mluvní tempo a pauzy. I tyto jevy mají svou spisovnou podobu. Děti si je osvojují napodobu vzoru dospělého, učí se modulovat svůj řečový projev přiměřeně k situacím (Minaříková, 1987).

2.5.3 Osvojování gramatické správnosti mluvených projevů.

Klade se důraz na dokonalý vzor řeči učitelky i rodičů - na správné používání tvarů slov, na správné utváření vět a souvětí. Dítě ve své řeči nejčastěji napodobuje toho, koho má rádo, proto je důležité citové sepětí rodiny a školy. Cílem je rozvíjení jazykového povědomí dětí, nenásilné uvědomování si a používání gramatických zákonitostí jazyka. Děti vždy nerozlišují například rozdíly v osobě, čísle, rodu, času, neumějí vytvořit správné slovesné tvary apod. Učitelka by měla postupovat taktně, nenásilně, tzn. neopravovat dítě, řekne-li nesprávný tvar, ale sama v opakovaném vyjádření užít tvar správný. Děti nejstarší věkové skupiny je třeba plánovitě vést k tvoření správných tvarů slov a odstraňovat nejčastější gramatické chyby (Minaříková, 1987).

2.5.4 Rozvíjení souvislého vyjadřování

Úkoly posledního okruhu představují vrchol veškerého výchovně vzdělávacího úsilí v jazykové výchově. Předpokladem pro to je důsledné plnění úkolů všech okruhů. Dítě se může pohotově a srozumitelně vyjadřovat tehdy, když má dostatečnou slovní zásobu, umí přiměřeně svému věku vyslovovat hlásky a hláskové skupiny, používat správné gramatické tvary, tvořit věty a jednoduchá souvětí. Neznamená to však, že se rozvíjení souvislého vyjadřování budeme věnovat až u 5 - 6 letých dětí. Předpokládá se soustavné a odborné vedení dětí ve všech věkových skupinách v průběhu celého roku.

Vývoj řeči není v předškolním období ukončen, je to pouze jedna z etap dlouhodobého procesu. Není proto možné, abychom některý z úkolů po zařazení do určitého období pokládali za ukončený a splněný.

V naplánovaném období se na něj pouze více soustředíme, abychom svému působení na vývoj řeči dali určitý systém, zajistili gradaci a návaznost.

Předpokladem úspěšné jazykové výchovy je tvořivá práce učitelky. S přihlédnutím k věkovým a individuálním zvláštnostem dětí se musí učitelka sama rozhodnout, které úkoly bude plnit a v kterých organizačních formách (Minaříková, 1987).

2.6 Orientační logopedické vyšetření

Orientační vyšetření na úrovni screeningu, resp. depistáže uskutečňujeme v naší mateřské škole vždy na začátku školního roku.

Metodický postup, jak provádět orientační logopedické vyšetření uvádí Tomická (2004). Výsledky všech těchto zkoušek jsou orientační.

2.6.1 Anamnéza

Cílem této metody je získat od rodičů či zákonných zástupců přesné údaje o dosavadním celkovém psychickém i fyzickém vývoji dítěte se zvláštním důrazem na vývoj řeči dítěte. Diagnostika vad či obtíží vychází z těchto údajů, proto jsou velmi významné a je třeba jim věnovat náležitou pozornost.

Anamnestická data logoped získává nejčastěji pomocí anamnestického rozhovoru, jehož součástí je vždy pozorování. V případě, že máme dostupnou nějakou odbornou dokumentaci (lékařskou zprávu či nález), je možné údaje z této dokumentace také zahrnout do anamnézy. Informace v takovéto dokumentaci mívají charakter tvrdých dat a bývají obvykle objektivní (např. stanovení diagnózy, porodní míry, medikace apod.).

Pro účely logopeda je postačující rozčlenění anamnézy na anamnézu **osobní a rodinnou**.

2.6.2 Orientační sluchová zkouška

Jejím cílem je zjistit, zda dítě dobře slyší, resp. potvrdit nebo vyloučit sluchovou vadu. Předpokladem správné artikulace je dobrý sluch.

2.6.3 Orientační vyšetření mluvidel

Cílem této zkoušky je zjistit případné orgánové změny na mluvidlech – tedy potvrdit nebo vyloučit orgánové postižení.

2.6.4 Orientační zkouška dýchání

Cílem této zkoušky je zjistit, jaká je dechová ekonomie dítěte, který typ dýchání převládá a jaká je síla výdechového proudu.

2.6.5 Orientační zkouška motoriky mluvidel

Cílem zkoušky je zjistit pohyblivost všech částí mluvidel podílejících se na artikulaci hlásek.

2.6.6 Orientační zkouška artikulační obratnosti

Cílem zkoušky je zjistit artikulační obratnost dítěte zvláště objevují-li se v řeči dítěte přesmyky slabik, vypouštění hlásek, směšování hlásek atd.

Tuto zkoušku provádíme u dětí starších 5,5 let.

2.6.7 Orientační vyšetření fonemického sluchu

Cílem této zkoušky je zjistit, zda je u dítěte dostatečně rozvinutá fonemická diferenciací hlásek, zda již dítě rozlišuje správně jednotlivé hlásky a je tedy schopno rozlišit správné a nesprávné znění hlásky.

Pokud není fonemický sluch dostatečně rozvinutý a dítě nerozliší akusticky (sluchově) nesprávně znějící hlásku od správně znějící, logopedická náprava se mívá účinkem, dítě je schopno při správném nastavení hlásku vyvodit, ale není schopno ji zařadit do slov a tedy fixovat ve správném znění a pozici. Rozvinutí fonemické diferenciací je závislé na zralosti CNS a tedy i na věku dítěte. Je nutné opět přistupovat přiměřeně věku dítěte (např. u dítěte čtyřletého nelze použít zkoušku - na kterou hlásku slovo začíná). Je třeba vzít v úvahu i koncentraci pozornosti dítěte, která zde sehrává významnou roli.

2.6.8 Orientační vyšetření výslovnosti

Cílem vyšetření je zjistit, které hlásky dítě nevyslovuje vůbec, které hlásky nahrazuje jinou hláskou a které hlásky vyslovuje vadně. Výslovnost všech hlásek sledujeme vždy na začátku, uprostřed a na konci slova. Výslovnost hlásky pak v dalších zkouškách - řečového projevu - sledujeme v celkovém kontextu. V této zkoušce tedy dodržujeme kritérium vyslovované hlásky - ve třech variantách - začátek, střed a konec slova. Obsah slova dítě musí znát, vybírejte přiměřeně věku.

2.6.9 Orientační vyšetření slovní zásoby

Cílem zkoušky je zjistit, zda slovní zásoba odpovídá věku. Tuto zkoušku můžeme provádět samostatně, nebo ji začleníme do zkoušky řečového projevu. Rozhodujeme se dle výsledků předchozích zkoušek.

2.6.10 Orientační zkouška řečového projevu

Cílem zkoušky je zjistit, jaký je řečový projev dítěte z pohledu roviny foneticko-fonologické, lexikálně sémantické, morfologicko syntaktické, pragmatické. Jaká je zvuková stránka řeči a zda vyvozené hlásky dítě správně užívá, jaké slovní druhy dítě užívá, jak vypadá stavba věty, zda již tvoří souvětí, sledujeme zda se neobjevují přesmyky slabik, agramatismy..., zda dítě dobře rozumí pokynům a jak používá řeč ke komunikaci s vrstevníky a s dospělými.

2.6.11 Orientační zkouška verbální sluchové paměti

Jde o zkoušku, která zjišťuje úroveň krátkodobé sluchové paměti na slovní podněty. Zkoušku verbální paměti provádíme s cílem ověřit si schopnost dítěte zapamatovat si pojmy, udržet v paměti (přiměřeně věku) větu o určitém počtu slov. Dále schopnost naučit se a zapamatovat si básničku v daném sledu bez přehazování slov, či bez tvoření si vlastních slovních spojení v rýmováčce nebo básničce. Často v této zkoušce selhávají děti s opožděným vývojem řeči, tedy děti s oslabeným výkonem ve verbální složce intelektového výkonu. Tyto děti mají většinou obtíže v základní škole v českém jazyce (často se u nich vyskytují vývojové specifické poruchy učení). V této zkoušce nepoužijeme obrazový materiál. Jde nám o zkoušku verbální paměti bez optické opory.

2.6.12 Orientační zkouška zrakové percepce

Cílem této zkoušky je zjistit, jak je rozvinutá schopnost zrakového vnímání k věku dítěte.

Zjišťujeme, zda je schopné rozlišit stejné a nestejně tvary, rozlišit figuru od pozadí, poznat chybějící část obrázku, sledovat určitou linii, zrakovou paměť.

Zrakové vnímání je důležité pro zvládnutí čtení a psaní dítěte.

2.6.13 Orientační zkouška laterality

U dětí s vadnou výslovností je nutné provést také orientační zkoušku laterality. Prostřednictvím této zkoušky lze zjistit, kterému z párových orgánů dává dítě přednost. Pro naše účely postačí zkouška ruky a oka, které se v součinnosti s CNS podílejí na převodu čtené nebo mluvené řeči do písemné formy.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Práce učitelky mateřské školy je mým povoláním více než 20 let. V posledních letech jsme zaznamenali nárůst počtu dětí, které mají problémy se správnou výslovností. Snaha pomoci dětem v naší mateřské škole mě přivedla až ke studiu speciální pedagogiky.

Cílem této bakalářské práce bylo ověřit využití a účinnost metod logopedické prevence u dětí předškolního věku.

Cíle logopedické prevence jsou z větší části dlouhodobé, průběžné. Nelze vždy vyjádřit jejich gradaci, zvláště uvnitř věkové skupiny dětí. Bylo by těžké stanovit, o kolik slov se má zvýšit slovní zásoba dítěte během určité doby. Plnění úkolů logopedické prevence je závislé na vhodném výběru organizačních forem, metod a prostředků a na dodržování pedagogických zásad. Byly voleny takové metody a prostředky, které zvyšují myšlenkovou a řečovou aktivitu dětí, rozvíjejí jejich iniciativu, tvořivost a schopnost samostatného úsudku a rozhodování. Těžištěm je práce s tří až čtyřletými dětmi. Cílem je správnou motivací artikulačních cvičení, písničkovými motivy, hrou na tělo a napodobováním hlasů a zvuků získat děti pro spolupráci. Už v této fázi je věnována pozornost práci s mluvidly.

3.2 Stanovení předpokladů

- Lze předpokládat, že nejčastějším narušením komunikační schopnosti v předškolním věku je dyslalie (bude ověřeno orientační zkouškou výslovnosti viz příloha č. 7).
- Lze předpokládat, že nejčastějším nedostatkem ve vývoji řeči dítěte předškolního věku je nerozvinutý fonemický sluch (bude ověřeno orientačním logopedickým vyšetřením viz příloha č. 7).
- Lze předpokládat, že vhodnou stimulací lze v předškolním věku odstranit nedostatky ovlivňující vývoj řeči (bude ověřeno pomocí her a cvičení viz navrhovaná opatření str. 37 a porovnáním výsledků na začátku a na konci průzkumu viz tabulka č. 5 a 6 str. 32).

3.3 Použité metody

3.3.1 Orientační logopedické vyšetření

Pro vytvoření náhledu na stav výslovnosti a pro zjištění případných nedostatků ve vývoji řeči dětí byly použity orientační logopedické zkoušky viz příloha č. 7 (volně podle Tomické, 2004).

3.3.2 Hry a cvičení

Pro ověření cíle bakalářské práce byly využity nejrůznější formy her a cvičení zpracované volně dle publikace Barevné kamínky (Přikrylová, 2005) viz navrhovaná opatření str. 48.

3.3.3 Preventivní logopedické chvílky

Významnou součástí logopedické prevence byly i preventivní logopedické chvílky zpracované volně podle Burdíkové (1994) viz navrhovaná opatření str. 39.

3.4 Popis zkoumaného a kontrolního vzorku

Průzkum byl prováděn ve dvou třídách běžné mateřské školy. Mateřská škola se nachází ve střediskové obci v okrese Kutná Hora. Děti byly rozděleny do dvou tříd. Obě třídy byly heterogenní. V každé třídě bylo 20 dětí.

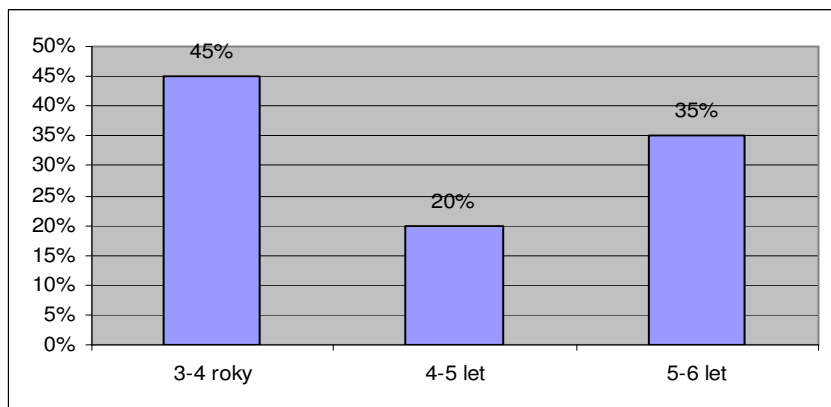
V 1. třídě (**kontrolní vzorek**) pracovala učitelka s dětmi podle běžného Rámcového vzdělávacího programu. Ve 2. třídě (**zkoumaný vzorek**) byla dětem kromě běžného plnění úkolů Rámcového vzdělávacího programu věnována zvýšená péče z oblastí logopedické prevence.

3.4.1 Zkoumaný vzorek

Tabulka č. 1: Věkové složení dětí ve zkoumaném vzorku

Věk	3-4 roky	4-5 let	5-6 let
Počet dětí	9	4	7

Graf č. 1: Věkové složení dětí ve zkoumaného vzorku v %

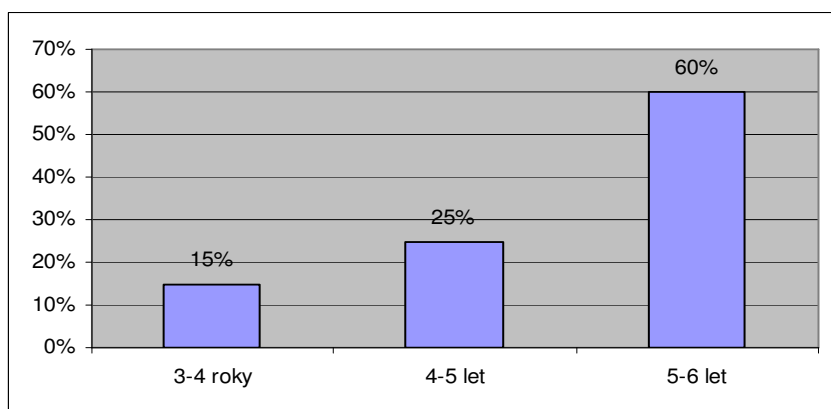

3.4.2 Kontrolní vzorek

Tabulka č. 2: Věkové složení dětí v kontrolním vzorku

Věk	3-4 roky	4-5 let	5-6 let
Počet dětí	3	5	12

Graf č. 2: Věkové složení dětí v kontrolním vzorku v %

3.5 Průběh průzkumu

Na začátku průzkumu bylo provedeno orientační logopedické vyšetření u všech dětí viz příloha č. 7. Dílčí zkoušky byly prováděny postupně podle Tomické (2004).

Délka a použití metod záviselo na věku dítěte a jeho schopnosti se koncentrovat.

Tabulka č. 3: Předpokládané zjištěné nedostatky u dětí ve zkoumaném vzorku

Název zkoušky	Počet dětí s nedostatky	Počet dětí s nedostatky v %
Orientační zkouška dýchání	8	40
Orientační zkouška motoriky mluvidel	12	60
Orientační zkouška artikulační obratnosti	6	30
Orientační vyšetření fonematického sluchu	16	80
Orientační vyšetření výslovnosti	13	65
Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu	7	35
Orientační zkouška verbální sluchové paměti	8	40
Orientační zkouška zrakové percepce	12	60
Orientační zkouška laterality	6	30

Tabulka č. 4: Předpokládané zjištěné nedostatky u dětí v kontrolním vzorku

Název zkoušky	Počet dětí s nedostatky	Počet dětí s nedostatky v %
Orientační zkouška dýchání	6	30
Orientační zkouška motoriky mluvidel	10	50
Orientační zkouška artikulační obratnosti	10	50
Orientační vyšetření fonematického sluchu	15	75
Orientační vyšetření výslovnosti	13	65
Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu	9	45
Orientační zkouška verbální sluchové paměti	9	45
Orientační zkouška zrakové percepce	14	70
Orientační zkouška laterality	4	20

Na základě zjištěných výsledků (viz tabulka č. 3 a 4 na str. 30) lze předpokládat, že nejčastějšími nedostatky, které mohou ovlivnit vývoj řeči dětí byly:

- nerozvinutý fonemický sluch
- nesprávná výslovnost
- nerozvinutá motorika mluvidel
- nesprávné dýchání
- nerozvinutá zraková percepce
- nesprávné dýchání

U zkoumaného vzorku byly do Rámcového programu výchovné práce zařazeny metody logopedické prevence. Zvýšená péče byla zaměřena na odstraňování nedostatků zjištěných na základě provedených orientačně logopedických vyšetření. Byly sestaveny dílčí plány na rozvoj smyslového vnímání (sluch, zrak, hmat), fonemického sluchu, slovní zásoby, grafomotoriky, jemné motoriky a motoriky mluvidel, byly rozpracovány náplně jednotlivých logopedických chvil.

Při práci se osvědčily říkanky, písničky a různé popěvky doprovázené rytmičky, graficky, zvukem či pohybem. V rytmu lze recitovat, zpívat, cvičit i tancovat, podle potřeby doplnit grafickým znázorněním. Začínáme vždy říkankami či různými veršovánkami s rytmičným znázorněním. Aby byly říkanky a popěvky pro děti opravdu přitažlivé, je třeba, aby text byl snadno zapamatování, veselý a estetický, smysluplný, dobře rytmičky znázornitelný a obsahoval hlásky, které dítě zvládá. Doplněný různými pomůckami pomáhá i jemné motorice, artikulaci a plynulosti řeči. Význam říkanek zdaleka nepředčí to, co přináší zpěv, rovněž rytmičky různě doplněný. Rozvíjí motoriku mluvních orgánů, cvičí fonemický sluch, přináší větší uvolnění rezonanční dutiny ústní, má vliv na dýchání, srdeční činnost a velký význam pro cit a pospolitost. Preventivní logopedické chvíle používané v naší mateřské škole jsou zaměřeny na procvičování jednotlivých hlásek viz str. 39. Při sestavování jednotlivých plánů logopedické prevence byly využity zkušenosti všech pedagogických pracovníků školy.

Zásadní podmínkou naplňování obsahu jednotlivých činností byla dobrovolná a radostná spolupráce dětí. Zejména u mladších dětí je nutné postupovat velmi opatrně, vždy v hravé formě, s motivací a délkou cvičení přiměřenými věku; v případě nesprávného provedení nácvik taktně přerušit a vrátit se na úroveň cviků, které se daří nebo od cvičení dočasně zcela upustit. Nucení k činnosti v těchto případech negativně ovlivňuje vývoj řeči

dítěte, a má tedy zcela opačný důsledek pro vývoj řeči než ten, který byl původním cílem.

3.6 Výsledky a jejich interpretace

Přibližně po 8 měsících bylo provedeno kontrolní orientační logopedické vyšetření u obou skupin.

U dětí ve zkoumaném vzorku došlo ve všech sledovaných oblastech k výraznému zlepšení. Bylo odstraněno podstatně více nedostatků ovlivňujících vývoj řeči než u dětí v kontrolním vzorku.

Výsledky jednotlivých orientačních zkoušek jsou uvedeny v tabulce č. 5, 6, 7 a 8.

Tabulka č. 5: Srovnání výsledků na začátku a na konci průzkumu ve zkoumaném vzorku

Název zkoušky	Počet dětí s nedostatky na začátku průzkumu	Počet dětí s nedostatky na konci průzkumu
Orientační zkouška dýchání	8	2
Orientační zkouška motoriky mluvidel	12	0
Orientační zkouška artikulační obratnosti	6	2
Orientační vyšetření fonematického sluchu	16	4
Orientační vyšetření výslovnosti	13	9
Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu	7	3
Orientační zkouška verbální sluchové paměti	8	2
Orientační zkouška zrakové percepce	12	4
Orientační zkouška laterality	6	1

Tabulka č. 6: Zjištěné výsledky na konci průzkumu a předpokládané nedostatky u dětí ve zkoumaném vzorku

Název zkoušky	Počet dětí s nedostatky	Počet dětí s nedostatky v %	Výsledek
Orientační zkouška dýchání	2	10	Zlepšení o 30%
Orientační zkouška motoriky mluvidel	0	0	Zlepšení o 60%
Orientační zkouška artikulační obratnosti	2	10	Zlepšení o 20%
Orientační vyšetření fonemického sluchu	4	20	Zlepšení o 60%
Orientační vyšetření výslovnosti	9	45	Zlepšení o 20%
Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu	3	15	Zlepšení o 20%
Orientační zkouška verbální sluchové paměti	2	10	Zlepšení o 30%
Orientační zkouška zrakové percepce	4	20	Zlepšení o 40%
Orientační zkouška laterality	1	5	Zlepšení o 25%

Tabulka č. 7: Srovnání výsledků na začátku a na konci průzkumu v kontrolním vzorku:

Název zkoušky	Počet dětí s nedostatky na začátku průzkumu	Počet dětí s nedostatky na konci průzkumu
Orientační zkouška dýchání	6	6
Orientační zkouška motoriky mluvidel	10	7
Orientační zkouška artikulační obratnosti	10	7
Orientační vyšetření fonemického sluchu	15	10
Orientační vyšetření výslovnosti	13	12
Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu	9	8
Orientační zkouška verbální sluchové paměti	9	6
Orientační zkouška zrakové percepce	14	8
Orientační zkouška laterality	4	4

Tabulka č. 8: Zjištěné výsledky na konci průzkumu a předpokládané nedostatky u dětí v kontrolním vzorku

Název zkoušky	Počet dětí s nedostatky	Počet dětí s nedostatky v %	Výsledek
Orientační zkouška dýchání	6	30	Zlepšení o 0%
Orientační zkouška motoriky mluvidel	7	35	Zlepšení o 15%
Orientační zkouška artikulační obratnosti	7	35	Zlepšení o 15%
Orientační vyšetření fonematického sluchu	10	50	Zlepšení o 25%
Orientační vyšetření výslovnosti	12	60	Zlepšení o 5%
Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu	8	40	Zlepšení o 5%
Orientační zkouška verbální sluchové paměti	6	30	Zlepšení o 15%
Orientační zkouška zrakové percepce	8	40	Zlepšení o 30%
Orientační zkouška laterality	4	20	Zlepšení o 0%

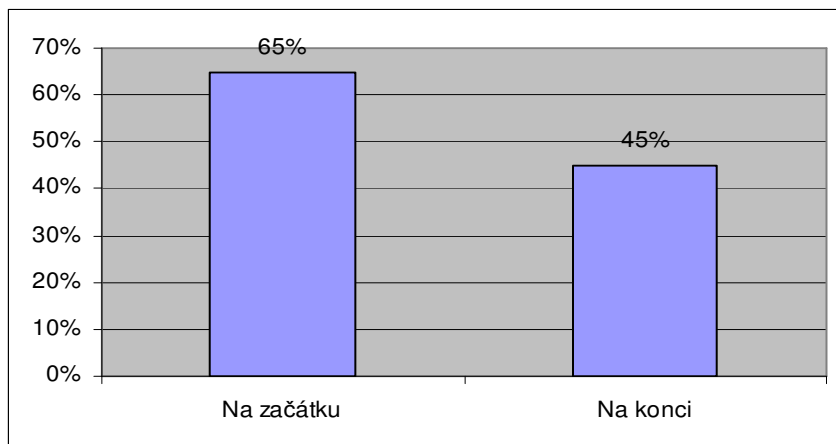
Pro potřeby této bakalářské práce byly podrobněji zpracovány výsledky orientačního vyšetření výslovnosti (viz příloha č. 1 - 4).

Srovnání výsledků (vyjádřeno v %) na začátku a na konci průzkumu ve zkoumaném vzorku:

Tabulka č. 9: Počet dětí s dyslalií na začátku a na konci průzkumu:

Počet dětí v % s dyslalií	Začátek průzkumu	Konec průzkumu	Výsledek
	65%	45%	Zlepšení o 20%

Graf č. 3: Počet dětí s dyslalií na začátku a na konci průzkumu:

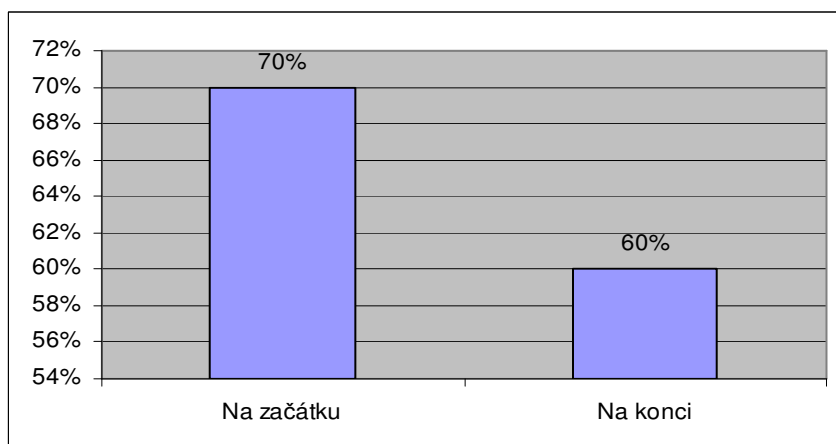

Srovnání výsledků (vyjádřeno v %) na začátku a na konci průzkumu v kontrolním vzorku:

Tabulka č. 10: Počet dětí s dyslalií na začátku a na konci průzkumu:

Počet dětí v % S dyslalií	Začátek průzkumu	Konec průzkumu	Výsledek
	70%	60%	Zlepšení o 10%

Graf č. 4: Počet dětí s dyslalií na začátku a na konci průzkumu:

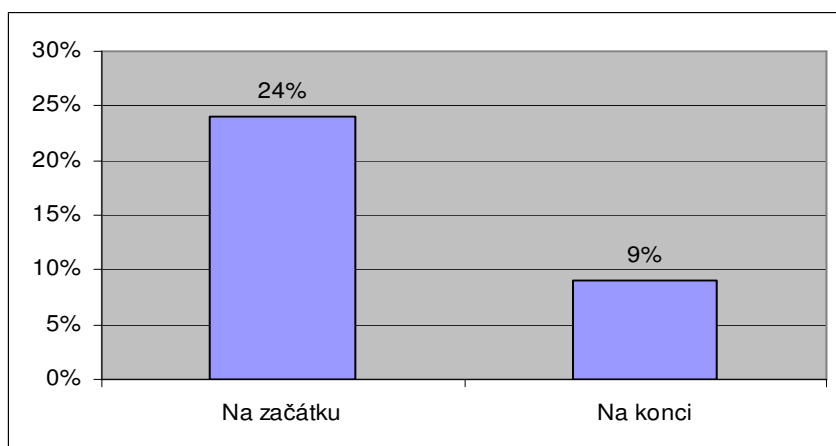

Pro získání ještě podrobnějších výsledků je uveden celkový počet nesprávně vyslovovaných hlásek z celkového počtu kontrolovaných hlásek na začátku a na konci průzkumu:

Tabulka č. 11: Počet nesprávně vyslovovaných hlásek ve zkoumaném vzorku

Počet hlásek v %	Začátek průzkumu	Konec průzkumu	Výsledek
	24%	9%	Zlepšení o 15%

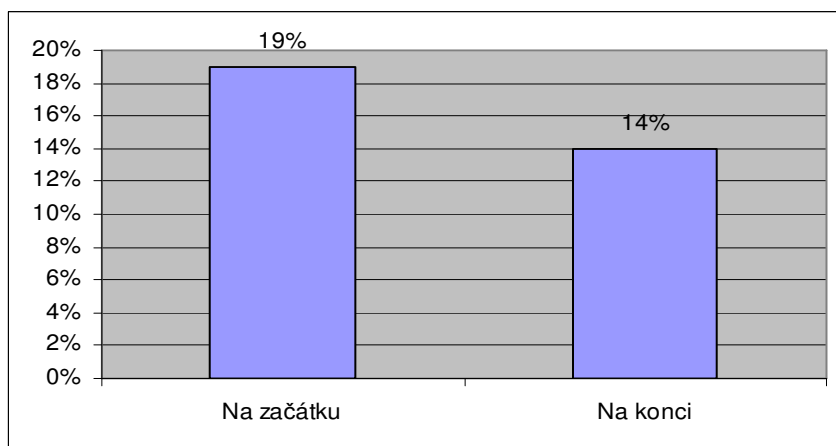
Graf č. 5: Počet nesprávně vyslovovaných hlásek ve zkoumaném vzorku v %

Tab.č. 12: Počet nesprávně vyslovovaných hlásek v kontrolním vzorku

Počet hlásek v %	Začátek průzkumu	Konec průzkumu	Výsledek
	19%	14%	Zlepšení o 5%

Graf č. 6: Počet nesprávně vyslovovaných hlásek v kontrolním vzorku v %

Na základě porovnání výsledků lze potvrdit předpoklad, že nejčastějším narušením komunikační schopnosti v předškolním věku je dyslalie (viz tabulky č. 3 a 4 str. 30).

Na základě výsledků orientačních logopedických zkoušek bylo potvrzeno, že nejčastějším nedostatkem ve vývoji řeči dítěte je nerozvinutý fonemický sluch (viz tabulky č. 3 a 4 str. 30).

Také lze konstatovat, že včasné zahájení logopedické prevence ovlivní pozitivně směr vývoje řeči a pomůže odstranit nedostatky ovlivňující vývoj řeči (viz tabulky č. 6 a 7 str. 33).

4 ZÁVĚR A NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Situaci v oblasti výchovy řeči dětí v předškolním věku lze řešit intenzivní kvalifikovanou prací v mateřské škole. Nejedná se pouze o výslovnost jednotlivých hlásek, ale o výchovu řeči jako takové. Metody logopedické prevence lze zařazovat do Rámcového vzdělávacího programu v rámci jazykové výchovy i ostatních složek.

Jazyková výchova má mezi ostatními výchovnými složkami specifické postavení. Je integrujícím prvkem, prolínajícím všemi ostatními, je neodmyslitelný od jakéhokoliv projevu dítěte. V tomto ohledu musí jazyková výchova navazovat především na rozvíjení poznání dětí.

Uvedená cvičení a hry (viz str. 48) nelze také chápat tak, že po zvládnutí určitého úkolu bude následovat plnění dalšího. Většina úkolů v jazykové výchově není cílových, konečných, nelze je uzavřít již v předškolním období. Mateřská škola může dát pouze základy správného mluveného projevu, řeč dítěte se dále rozvíjí a zdokonaluje.

Při rozvíjení řeči dětí předškolního věku je třeba akceptovat tyto požadavky:

- řeč dětí se intenzivněji rozvíjí, když ji stimulujeme (podněcujeme) nejprve pomocí konkrétních předmětů - hraček, později pomocí obrázků a až nakonec pouze prostřednictvím slovních instrukcí;
- při všech organizačních formách v rámci jazykové výchovy je nutné vždy zachovávat princip aktivity, který je nezbytnou podmínkou správného rozvíjení řeči;
- jazyková výchova má mít ve všech organizačních formách formu hry, protože hrou se nejlépe podněcuje aktivita dítěte.

Logopedickou péči je třeba chápat v těch nejširších souvislostech a nelze ji v žádném případě zúžit pouze na péči o správnou výslovnost.

Do 4 roku neopravujeme dítě v artikulaci. Dítě se rozvíjí v této době zvláště po obsahové stránce řeči (slovní zásoba a větná stavba). Nezvládne si zároveň uvědomovat svoji artikulaci.

Aby učitel mohl přistoupit k nácviku artikulace, musí si dítě připravit po stránce:

- motorické (motoriky ruky, grafomotoriky a motoriky mluvidel), aby dítě hlásku vůbec dokázalo svými mluvidly vytvořit,
- percepční
 - a) zrakové - aby dítě postihovalo detaily zrakem a bylo schopno vnímat detaily při pohybu mluvidel, při artikulaci jednotlivých hlásek.
 - b) sluchové - jde o sluchové rozlišování, aby dítě rozlišovalo detaily sluchem. Pak si uvědomuje např. i to, kde danou hlásku neříká, a začíná nefixované hlásky užívat v běžné řeči. Bez rozvinuté sluchové percepce se dítě bude nejen obtížně učit nové hlásky, ale když už se ji naučí, tak ji bude obtížně fixovat v řeči.

Komplexní logopedická prevence samozřejmě obnáší i péči o obsahovou stránku řeči - rozvoj slovní zásoby, větné stavby, vyjadřování a další prvky jako logické myšlení, rytmizace a vizuomotorická koordinace. Je vhodné zařazovat pokud možno činnosti rozvíjející dítě po všech stránkách. Vždy dodržovat pedagogické zásady (cílevědomosti, přiměřenosti, názornosti, soustavnosti, posloupnosti).

Při ověřování cíle bakalářské práce bylo zjištěno, že vhodná volba metod logopedické prevence a jejich využití v mateřské škole může výrazně pomoci při rozvoji řeči dítěte.

Při sestavování denního programu je vhodné se snažit, aby se jeho středem „vinula“ jedna myšlenka, jeden námět, který by propojil všechny činnosti, zařazovat metody logopedické prevence nenásilně a přirozeně do her dětí.

Na pomoc při sestavování plánů činností a denních programů uvádím následující cvičení, která se mohou zařazovat do Rámcového programu mateřské školy. Cvičení byla použita při ověřování cíle bakalářské práce. Jsou to:

5.1 Preventivní logopedické chvílky

Významnou součástí prevence byly preventivní logopedické chvílky. Obsah jednotlivých preventivních logopedických chviliek byl zaměřen na tři oblasti: Dechová cvičení, artikulační cvičení, gymnastika mluvidel. Při jejich realizaci byly dodržovány následující zásady:

Nácvik začínáme vždy ve velmi volném tempu, aby se cviku zúčastnily pouze patřičné části mluvidel; mluvidel, kterých se cvik týká (např. dotykem označíme část jazyka, která se dotkne určité části rtu, dásně nebo patra, případně naznačíme dotykem jaký pohyb na určité části mluvidel jazyk vykonává apod.).

Po zdárném nácviku a upevnění cviku se zrakovou kontrolou můžeme zkusit zrakovou kontrolu vyloučit a nadále cvik procvičovat bez zrcadla. Cvičení bez zrakové kontroly vede k rozvoji diferencovaného proprioceptivního a kinestetického vnímání, tj. vnitřního vnímání pohybu, polohy a napětí svalů, které je základem přesnosti a koordinace pohybů, v případě řeči i dalších řečových funkcí.

U jednotlivých cviků se vždy jedná o aktivitu v určitých oblastech mluvidel: pohyb, napětí, uvolnění, protažení. Po zvládnutí nácviku tempo u některých cviků zvolna zrychlujeme.

Záměrem většiny cviků není provedení maximálního rozsahu pohybu, ale jeho co nejpřesnější a plynulé provedení. Co největší rozsah může přesnost a plynulost pohybu narušovat či znesnadňovat.

Cviky jsou zaměřeny na rozvíjení motoriky svalstva rtů, tváří, spodiny ústní, jazyka: hrotu, hřbetu (příp. i kořene), stran a středu jazyka, vrchní a spodní plochy jazyka, měkkého patra, na posilování patrohltanového uzávěru (činnosti měkkého patra a svalstva hltanu), který oddělováním dutiny ústní od dutiny nosní napomáhá vedení dostatečně silného výdechového proudu ústy - tedy ústní rezonanci, na upevňování stereotypu nosního dýchání, na rozvíjení pohyblivosti čelistních kloubů (upraveno podle Burdíkové, 1994).

Jazyková chvílka – A E I O U

Dechové cvičení:

- přerušovaný výdechový proud ve dvojicích proti sobě „Foukaná kopaná“.
- hluboký nádech – pomalý předklon, výdech óómm.

Artikulační cvičení:

- vázaně samohlásky AEIOU ... zesilujeme a zeslabujeme intenzitu hlasu.

Gymnastika mluvidel:

- malá ústa, větší ústa, velká ústa.

Jazyková chvílka – M

Dechové cvičení:

- nádech nosem, při měkce nasazeném výdechu mamama, mememe – různá intenzita hlasu,
- prodloužený výdechový proud / foukání do spadaneho listí.

Artikulační cvičení:

- maximálně otvíráme ústa ma, me, mi, mo, mu,
- samostatné tvoření slov na počáteční slabiku,
- samostatné tvoření vět podle obrázků.

Gymnastika mluvidel:

- „počítáme“ jazýčkem zuby.

Jazyková chvílka – B

Dechové cvičení:

- nafoukneme tváře a „bouchneme“,
- prodloužený stejnosměrný výdechový proud s fonací bú, bú do peříček.

Artikulační cvičení:

- „nafukujeme“ slovně a pohybem ze dřepu bublinu bbb, bububu, ...bublina,
- izolovaně ve slabikách – opakování dle vzoru uč. s motivací „Na ozvěnu“.

Gymnastika mluvidel:

- lížeme lízátko.

Jazyková chvílka – P

Dechové cvičení:

- pofoukáme si nos, bradu, uši...,
- foukání do papírových proužků,
- foukaná kopaná.

Artikulační cvičení:

- pomalu a zřetelně ppp, papapa, pappap, papi, papí,

- ve zvucích – ptáček pípá : pí pí,
- mávání: pá pá,
- ve slabikách – tvoření slov na počáteční slabiku,
- samostatné tvoření vět dle obrázků.

Gymnastika mluvidel:

- „bolí nás zub“ jazyk tlačí střídavě na levou a pravou tvář.

Jazyková chvilka – F

Dechové cvičení:

- foukáme do pírků – větřík, vítr, vichr,
- foukání do listí - prodloužený výdechový proud s fonací slabiky fú, fá,fí, fé, fou,
- foukání do pověšeného prádla:
 - a) prádlo nesmí shodit - regulace mírného výdechového fí, fé,
 - b) prádlo musí shodit- fá, fó, fú silný výdech.

Artikulační cvičení:

- „větrná řeč“ fí, fá, fé, fó, fú,
- fixace hlásky F ve větách: židličky v kruhu, děti si posílají knoflík a říkají „ Fanda, Žofka, Ferdíček u koho je knoflíček?“ – u koho se knoflík zastaví, ten si vybere obrázek, vytleská počet slabik a utvoří větu.

Gymnastika mluvidel:

- „máváme“ vyplazeným jazyčkem nahoru a dolů.

Jazyková chvilka V

Dechové cvičení:

- voníme ke květině,
- střídání prodlouženého a krátkého výdechu bez fonace, foukání do kouzelného míčku,
- foukání do papírových aut.

Artikulační cvičení:

- letadlo letí vvvv - pohyb po třídě, ruce upaženy,
- fixace hlásky – slovní hra: „Vyber si a povídej“ dle obrázků tvoření vět.

Gymnastika mluvidel:

- kroužíme jazykem po ústech.

Jazyková chvílka – H

Dechové cvičení:

- cítíme na hrtanu rukou dlouhý výdech hhh,
- foukání do peříček – prodloužený výdechový proud s fonací hú.

Artikulační cvičení:

- houpy, houpy, pohupy v kolenou,
- zahoukáme jako sova, vlak.

Gymnastika mluvidel:

- „nakreslíme“ vyplazeným jazýčkem kroužek.

Jazyková chvílka – CH

Dechové cvičení:

- chrápeme jako táta,
- dýcháme teplo do ruky.

Artikulační cvičení:

- „chobot“ z rukou, chůze po místnosti na jednoduchý nápěv – „Já mám chobot, ty máš chobot, všichni máme choboty.“
- král se směje – cha, cha, cha; královna se směje – chu, chu, chu; princezna se směje – chi, chi, chi.

Gymnastika mluvidel:

- pískáme.

Jazyková chvílka – J

Dechové cvičení:

- foukáme horkou polévku

Artikulační cvičení:

- já – dítě na sebe ukáže prstem,
- já – šeptem jako myška,
- já – nahlas „boxujeme“ se pěstmi do hrudníku jako opičák,
- já – každé dítě individuálně.

Gymnastika mluvidel:

- cvičíme koutky úst – usmíváme se, smějeme se, jsme smutní.

Jazyková chvílka : N

Dechové cvičení:

- pofoukáme si bolístku na prstě,
- nádech nosem, prodloužený výdech – nafukování balónků.

Artikulační cvičení:

- posíláme si po kruhu dopis – na (tiše),
- posíláme si těžký balík – na (hlasitě),
- slovní hra – podávání obrázků podle rozpočítadla
„Ano, ne, ano, ne, kdo obrázek uhodne?
Ano, ne, ano, ne, ten obrázek dostane.“
Popis obrázku na jakou slabiku začíná.

Gymnastika mluvidel:

- olizujeme si nos, bradu...

Jazyková chvílka – D

Dechové cvičení:

- stoj – nádech – vzpažit – výdech – předklon,
- foukání do větrníků,
- prodloužený výdech, proud s fonací „Na meluzínu“.
dů, dů - kolísání hlasu, zesilování, zeslabování.

Artikulační cvičení:

- startujeme auto dadada,
- napodobování zvuku motoru ddd.

Gymnastika mluvidel:

- olizujeme si celé rty.

Jazyková chvílka – T

Dechové cvičení:

- foukáme do plamenu svíčky z různé vzdálenosti,
- prodloužený výdech – foukání brčkem do vody.

Artikulační cvičení:

- na jeden nádech řetěz slov táta, teta...

- slovní hra „Tome, Týno, co to máš?“ – u koho obrázek skončí, ten ho popíše, určí polohu hlásky T (na začátku, na konci).

Gymnastika mluvidel:

- vyplázneme jazyk a srolujeme – palačinka,
- olizování rtů,
- „třukání“ špičkou jazyka za horní řezáky.

Jazyková chvílka: Ď

Dechové cvičení:

- foukáme nahoru, doleva, doprava, dolů.

Artikulační cvičení:

- ke knoflíku patří dí-rka, kuličku cvrnkáme do d'ŏ-líčku, Evička je pěkné dě-vče,
- fixace hlásky Ď ve všech polohách slov dle vzoru učitelky a obrázků, říkadla (podávání obrázků) „Podívej se, podívej, co uvidíš povídej!“

Gymnastika mluvidel:

- usmíváme se, smějeme se, „nemáme ústa“.

Jazyková chvílka – Ť

Dechové cvičení:

- dýcháme na zmrzlé ruce,
- silný prodloužený výdech s fonací fů do dřevěných válečků

Artikulační cvičení:

- ptáček típtíp (palec a ukazováček),
- koťátko t'ap'tap (dlaně o zem),
- třukáme t'ukt'uk,
- hodiny tikt'ak.

Gymnastika mluvidel:

- „třukáme“ jazykem o horní patro.

Jazyková chvílka – Ň

Dechové cvičení:

- přerušovaný výdechový proud – „Foukaná kopaná“ (brčkem do pingpongového míčku).

Artikulační cvičení:

- fixace hlásky ve všech polohách slov,
- samostatné tvoření slov na počáteční slabiku,
- samostatné tvoření vět.

Gymnastika mluvidel:

- opíráme jazyk o dolní zuby.

Jazyková chvílka – K

Dechové cvičení:

- „hra“ na hřeben
- nádech nosem, prodloužený výdech ústy – foukání do trubičky ve dvojicích proti sobě.

Artikulační cvičení:

- slepice koko, kohout kydyky, kukačka kuku, žába kvakva,
- tvoření vět podle obrázků.

Gymnastika mluvidel:

- mlaskáme jazykem o horní patro – koníci.

Jazyková chvílka – G

Dechové cvičení:

- střídavě „přelévá“ nafouknutou tvář,
- nádech nosem, přerušovaný výdech ústy spojený s fonací – dýchání do dlaní – teplý výdech g-g.

Artikulační cvičení:

- kačenky jdou na procházku gagaga,
- fixace hlásky G ve všech polohách – slovní hra – „vymysli slovo“.

Gymnastika mluvidel:

- při zavřených ústech spouštíme dolní čelist.

Jazyková chvílka – C

Dechové cvičení:

- nafoukneme balónek – je píchlý ccc,
- prodloužený stejnosměrný výdechový proud – foukání do kouzelných míčků.

Artikulační cvičení:

- dítě hodí míč na zem a po dobu jeho kutálení říká báccc...

Gymnastika mluvidel:

- mlaskáme.

Jazyková chvílka – S

Dechové cvičení:

- nafukujeme balónek, balón, létající balón.

Artikulační cvičení:

- sssvíčka, ssssvítí, ssssvětlo,
- „říkej, co slyšíš“ : noc – nos; pes – pec; micka – miska.

Gymnastika mluvidel:

- sešpulíme maximálně rty a lehce otvíráme – kapr.

Jazyková chvílka – Z

Dechové cvičení:

- povzdechy meluzíny zí, zá, zé, zú.

Artikulační cvičení:

- moucha bzučí bzz, bzz – pohyb po třídě „chytíme“ mouchu.

Gymnastika mluvidel:

- jazýček se rozhlíží vlevo, vpravo.

Jazyková chvílka – Č

Dechové cvičení:

- nádech – zadržení dechu – výdech – kočička se protahuje.

Artikulační cvičení:

- voláme na kočku čiči, čiči...,
- hra „Na ozvěnu“ opakování obtížných slov,
- tvoření slov podle obrázků.

Gymnastika mluvidel:

- přehnaná artikulace C S Z A E I O U.

Jazyková chvilka – Š

Dechové cvičení:

- nádech – měkký výdech – opakujeme šeptem mašina, mašina.

Artikulační cvičení:

- pohyb po třídě – jede vlak,
osobní – rozhlížíme se - šíšiši
nákladní – těžký – šušušu
rychlík – ššš

Gymnastika mluvidel:

- oddalujeme a přibližujeme zuby „cvakačka.“

Jazyková chvilka – Ž

Dechové cvičení:

- přerušovaný nádech – voníme ke květinám.

Artikulační cvičení:

- čmelák létá z květu na květ a zpívá si „bžžž“.

Gymnastika mluvidel:

- „Malé tele hubou mele“ – říkáme pomalu, rychle, tiše, hlasitě.

Jazyková chvilka – L

Dechové cvičení:

- z proužku papíru srolujeme trubičku, foukáme si na ruku přes trubičku,
- foukáme brčkem do kelímku s vodou,
- foukání do bublifuku – prodloužený výdech.

Artikulační cvičení:

- čertík bl, bl, bl; bla, bla, bla,
- zpěv na jednu hlásku la, lo,
- slovní hra „Haló, děti, balón letí“ – kdo chytí nafouknutý balón, vybere si obrázek a utvoří větu.

Gymnastika mluvidel:

- olizujeme si horní patro (natíráme strop).

Jazyková chvilka – R

Dechové cvičení:

- nádech nosem, výdech nosem,
- nádech ústy – výdech ústy,
- nádech ústy – výdech nosem,
- nádech nosem – výdech ústy,
- foukání do aut – u stolků ve dvojicích proti sobě.

Artikulační cvičení:

- startujeme traktor – data, data,
- vymysli jméno ve kterém je hláska R.

Gymnastika mluvidel:

- prskoty jazykem mezi rty „startujeme auto“.

Jazyková chvilka – Ř

Dechové cvičení:

- dlouze vzdycháme při výdechu áách, óóch,
- foukání trubičkou do míčků (foukaný fotbal),
- silný výdech – foukání do horkého čaje.

Artikulační cvičení:

- v lese leží dří-ví, odnést ho je dři-na, táta po práci dří-má,
- slovní hra „Kouzelný sáček“.

Gymnastika mluvidel:

- rychle vyplazujeme jazyk ven, ze strany na stranu „čertík“.

V příloze č.5 jsou uvedeny básně k rozvoji jednotlivých hlásek

5.2 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj fonemického sluchu

- **Hry a cvičení zaměřené na rozvoj fonemického sluchu**

U dětí mladších (4 - 5 let) se cvičí především melodie, tempo, vlastnosti tónu, rytmus, přírodní zvuky(rozeznávání zvuků a tónů, jejich délky, síly, výšky a počtu). Začínáme

jednoduchými cvičeními zaměřenými na rozpoznávání a lokalizaci zvuků, postupujeme k hrám se slovy, slabikami a hláskami. U dětí starších (po 5 roce) cvičíme i akustickou paměť, pozornost a diferenciaci.

Rozeznávání zvuků. Zpočátku dítěti předvedeme několik zvuků, které jsou vydávány při určitých činnostech (např. stříhání nebo trhání papíru, cinkot mincí, listování knihou, tekoucí voda apod.), pak dítěti zavážeme oči a znovu předvádíme ony činnosti - dítě podle zvuku hádá, o čem jde. Posléze již zvuky předem nepředvádíme a dítě má poznat, co daný zvuk vydává.

Jiná varianta tohoto cvičení: do krabiček od zápalek nebo pouzder od Kinder vajíček uzavřeme různé předměty (písek, kulička, mince, hrách, kmín atp.), dítěti předvedeme, co je v které krabičce zavřeno a jaký zvuk to při zatřesení vydává. Pak dítě již samo pouze podle zvuku hádá, co je v které krabičce ukryto.

Cvičit rozeznávání zvuků můžeme i na vycházce ve městě nebo v přírodě (zvuk automobilu, hovor kolemjdoucích, štěkot psa, zpěv ptactva atp.) nebo můžeme mít různé zvuky nahrané na magnetofon (některé zvuky si může dítě samo „vyrobit“, tj. napodobit zvuky deště, lijáku, bouřky, větru, auta, zpěv ptáků atp.).

Obdobně rozeznáváme hlasy blízkých lidí, kamarádů, případně hudební nástroje podle zvuku (v mateřské škole lze použít Orfovu soupravu hudebních nástrojů).

Rytmická cvičení. Předvádíme rytmus, který dítě napodobí - ťukáním tužkou, klepáním prsty nebo hůlkou, tleskáním, pískáním, dupáním, hrou na Orfovy nástroje nebo s použitím nádobí (pokličky, vařečky, hrnky, lžice). Učíme děti rozeznávat ťukání nebo bouchání slabé a silné, pískání krátké a dlouhé. Dítě zpočátku po nás napodobuje kratší celky, pak i z paměti delší, posléze rytmus samo vymýšlí a my jej opakujeme. Mezi rytmiická cvičení řadíme také tleskání nebo dupání k říkankám a písničkám, nenáročné vytleskávání jednoduchých slov (ne-se, me-le, do-ma). Dítě zprvu opakuje po nás, pak se snaží tleskat samostatně. Zařazujeme i jednoduché tance a dětské rytmiické tanečky (např. *Čížku, čížčku; Eliška*).

Cvičení vyhledávání, lokalizace zvuku. Hledáme schovaný předmět, který vydává nějaký zvuk (nejlépe zvonící nebo jen tikající budík) nebo se zavázanýma očima sledujeme směr kutálení ozvučeného míče (míčky pro malé děti s rolničkami), nebo dítě kráčí se zavázanýma očima za zvukem nějakého nástroje (z Orfovy soupravy nebo doma z vařeček, lžiček, dětského bubínku).

Cvičení rozeznávání hlásek na začátku slova („Co slyšíš na začátku slova *kočka*?“). Postupujeme od souhlásek k samohláskám. Když dítě již určování hlásek na začátku slova ovládá, hledáme i další slova, která začínají stejnou hláskou (p - pes, postel, pírko). Můžeme je spojit i s obrázky.

Cvičení rozeznávání hlásek na konci slova. Po zvládnutí můžeme hrát i slovní fotbal na poslední hlásku: pes - slon - nos - sova - auto.

Cvičení rozlišování hlásek ve dvojicích podobných slov („Co mají na začátku slova *les - pes, ves - nes, dnes - nes* ...?“), případně jestli a čím se liší dvojice slov (*lom - lem, les - los, nos - nes* atp.). Můžeme si vymýšlet i „nesmyslná“ slova (*lech - loch, nic - nyc* atp.) - dítě rozlišuje, zda jsou stejná nebo zda se liší, zkusíme zařazovat i tvrdé a měkké, znělé a neznělé hlásky.

Cvičení lokalizace hlásky. „Co slyšíš uprostřed ve slově *nos, les, pes, ves, ucho, oko, krk*? Co na začátku? Co na konci?“ Můžeme i zkoušet rozložení těchto jednoduchých slov na hlásky: p-e-s. Toto cvičení je ale již pro některé děti dost náročné.

Cvičení rozeznávání slabik. Předkládáme dětem hračky nebo obrázky a ptáme se: „Co začíná na *me*?“: medvídek „... na *ko*?“: kočka.

Dále uvedené hry jsou zaměřené zvláště na lokalizaci zvuku a sluchovou orientaci. Většinou jsou to hry kolektivní, které hrajeme s větší skupinou dětí, kdy děti sedí nebo stojí v kruhu, jeden hráč se zavázanýma očima stojí uprostřed a určuje buď směr zvuku, který vydal určený hráč, nebo i který hráč to byl. Je-li úspěšný a uhodl, vymění si hráči místo. Tyto hry mají různé varianty, princip však zůstává stejný. Liší se názvy, např.:

„*Kdo zakukal?*“

„*Jakube, kde jsi?*“

„*Kočičko, zamňoukej!*“

„*Pepíku, pípni!*“

„*Kdo tě volá?*“ - při této hře děti v kruhu chodí do rytmu říkanky „V kruhu jsme se zatočili, k tomu ještě poskočili. Teď Alenko pozor dej, kdo tě volá, poslouvej.“

„*Pejsku, kde jsi?*“ - děti dostanou obrázky různých zvířátek, zvuky pro zvířátka typické budou děti na požádání vydávat. Hráč uprostřed se ptá: „*Pejsku, kde jsi?*“ Dítě představující pejska zaštěká, hráč má uhodnout, které dítě to bylo. Tak se vystřídají všechny druhy zvířátek.

„*Na kuňkavou bábu*“ - děti chodí v kruhu dokola, hráč uprostřed se zavázanýma očima řekne najednou „dost“. Chodící děti se zastaví. Vedoucí hry označí ukázáním ruky jedno z nich. Dítě, na které vedoucí ukáže, je „kuňkavá bába“ a zakuňká. Hráč uprostřed hádá, které dítě je „kuňkavá bába“. Pokud uhodne, vymění si s „kuňkavou bábou“ místo.

Sluchovou orientaci můžeme dále cvičit klasickou „*Slepou bábou*“ nebo jejími variantami.

„*Na slepého*“ - dítě se zavázanýma očima vodíme po místnosti, bytě nebo i budově, dítě hádá, v které části se právě pohybuje. Nebo dítěti pouze zavážeme oči a jen lehce je přidržujeme, aby si neublížilo a ono má samo dojít např. do předsíně, koupelny atp.

„*Na strážce pokladu*“ - strážce sedí v kruhu ostatních dětí, má zavázané oči a hlídá „poklad“ (třeba klíče, ozvučený míček atp.), ostatní děti se popořadě po jednom snaží strážci poklad vzít. Pokud bude hráč úspěšný a poklad vezme, stává se sám novým strážcem.

„*Pírka ptáka Ohniváka*“ - hráč představující „ptáka Ohniváka“ stojí uprostřed místnosti, za pasem má zastrčená barevná „pírka“ (pruhy papíru) a má zavázané oči. Ostatní hráči mají za úkol se po jednom potichu přiblížit a „pírka“ mu sebrat. „Pták Ohnivák“ hráče chytá, chycený hráč vypadává ze hry. Vyhrává ten, kdo sebral nejvíce „pírek“.

„*Míč naslepo*“ - jeden hráč má míč a zavázané oči. Ostatní stojí kolem něj, jeden po druhém volají: „*Na mě!*“ a hráč s míčem se je snaží hodem zasáhnout. Volající hráč má míč chytit, když jej nechytí, vystřídá hráče se zavázanýma očima.

„*Potichu, potichoučku*“ - jeden hráč má zavázané oči, úkolem ostatních je si předávat co nejtíšeji nějaký předmět vydávající zvuk (klíče, zvonek, ozvučený míč). Uslyší-li hráč se zavázanýma očima nějaký zvuk, ukáže tím směrem, a jestliže správně uhodne směr, vymění si s „nešikou“ místo.

„*Obrácená slepá bába*“ - všichni hráči mimo jednoho mají zavázané oči a snaží se hráče, který vidí, chytit. Kdo jej chytí, vymění si s ním místo a nyní je on „vidoucí“, kterého ostatní honí.

„*Na zvířátka*“ - děti opět dostanou obrázky zvířat, která vydávají typické zvuky. Nyní ale dostanou 2 nebo 3 hráči stejný obrázek, nevědí ale, jaké obrázky mají ostatní hráči. Na povel začnou všichni vydávat zvuky „svého“ zvířete a snaží se najít ostatní hráče, kteří vydávají stejné zvuky, a co nejrychleji vytvořit dvojici či trojici. Kterým dětem se to podaří jako prvním, ty vyhrávají.

V další části uvádíme hry, které již využívají i slov:

„*Hláška -s- nás probudí!*“ - dětem, které leží jako když spí, předříkáváme různá slova. Uslyší-li slovo, ve kterém je hláška -s- (hlásky obměňujeme), „probudí se“ a vyskočí. Hlásku -s- zařazujeme napřed na začátky, pak na konce slov, a pak i doprostřed slova.

„*Děti, kdo tu je?*“ - při této hře předříkáváme říkanku: „Děti, kdo tu je, kdo se od D jmenuje?“. Děti mají ukázat na hráče, jehož jméno *začíná* na toto písmeno. Můžeme hrát i variantu „Děti, co tu je, co se na K jmenuje?“ (předměty v místnosti - koberec, knihy atp.).

„*Na mimozemšťany*“ - tato hra cvičí schopnost zvukové analýzy a syntézy slova. Děti jsou „mimozemšťané“ a dorozumívají se mezi sebou tak, že slova slabikují, případně i hláskují (Po - dej - mi - ru - ku ! P - o - d - e - j - m - i - r - u - k - u !). Jestliže oslovený hráč rozumí, musí pokyn vykonat. Začínáme otevřenými slabikami, dvojslabičnými slovy, postupně zvyšujeme obtížnost.

Na procvičení sluchové paměti používáme klasickou „*Tichou poštu*“ nebo hry uvedené v další části, která se zaměřuje speciálně na paměťová cvičení.

5.3 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj zrakového vnímání

Cvičí se zrak, optická paměť, optická pozornost a diferenciaci, optická figura – pozadí a schopnost optického členění - vyhledávání předmětů, rozlišování předmětů, řazení prvků ve skupině, skládání stavebnic, puzzlí, vyhledávání stejných či odlišných obrázků, vybarvování.

Vyhledávání určitých předmětů v místnosti - podle barvy, tvaru, materiálu, velikosti atp. Např. „Řekni, co je v místnosti ze dřeva, z látky ..., co je zelené, červené ..., co je malé ...“ Cvičit můžeme i na procházce. Např. „Ukaž všechna červená auta ...“

Vyhledávání ukrytého předmětu (např. vázy), který schováme na viditelné, ale nenápadné místo.

Vyhledávání a rozlišování předmětů podle velikosti, barvy, případně tvaru: do krabice od bot nasypeme knoflíky - dítě na dvě hromádky rozdělí velké a malé, pak vyhledává nejmenší nebo největší knoflík, pak je třídí do skupinek podle barvy, případně tvaru. Totéž můžeme cvičit na prvcích různých stavebnic - třídíme geometrické tvary, opět i podle barvy. Můžeme použít i třídění prvků stavebnic podle různého materiálu - dřevěné, plastové, kovové, látkové.

Manipulace s „magnetkami“ - na cvičení použijeme „magnetky“ používané na magnetické tabule nebo v domácnosti např. na přidržení lístků či obrázků na lednici. Vyrábí se velké množství druhů (např. ovoce, zvířátka) a barev. Ty pak řadíme do zdánlivě stejnorodých řad, ve kterých má dítě vyhledat jeden či více prvků odlišných tvarem nebo barvou či velikostí (v řadě hrušiček odlišit jablíčko, v řadě červených jableček odlišit zelené atp.), nebo naopak do řady stejných přidat další stejný prvek, dále pak přidat další prvek do pravidelně se střídajících prvků (hruška, švestka, jablko, hruška, švestka ...). Dál opět může dítě samo vytvářet skupinky prvků, které se k sobě hodí podle určitého znaku (vyhledat ve shluku předmětů všechny hrušky a složit je do skupinky).

Skládání stavebnic a mozaiek - z kostek dřevěných skládaček, obrázkových kostek nebo korálkových či „hřebíkových“ mozaiek (zatloukání většinou plastových hřebíčků do otvorů). Dítě zpočátku necháváme tvořit vlastní vzory a kombinace, pak jej necháme pracovat podle předem připraveného vzoru, posléze i podle ústního „diktátu“ (Např. „Červenou kostku dej vpravo nahoru, pod ni zelenou.“).

Skládání obrázků ze zápalek nebo špejlí. Skládáme jednoduché obrázky (domeček, vláček ...). Můžeme opět postupovat podle vzoru, podle diktátu a samostatně, nebo předem připravit obrázky, ve kterých bude jedna zápalka chybět a dítě bude mít za úkol ji doplnit.

Skládání rozstříhaných obrázků. Můžeme použít známé obrázky, pohlednice nebo obrázky dítětem vytvořené. Ty rozstříháme zpočátku na menší počet kousků (2 - 3), posléze na větší počet (6). Kousky zamícháme, dítě z nich skládá obrázek. Pak přecházíme ke skládání skládaček typu „Puzzle“, zprvu dřevěných nebo plastových, pak teprve jednodušších papírových.

Vyhledávání dvojic stejných obrázků. Použijeme různé druhy hry „Pexeso“. Začínáme s vyhledáváním 3-6 dvojic, postupně přidáváme. Použít můžeme i karetní hru „Černý Petr“.

Spojování stejných prvků na obrázku čarou. Děti spojí čarou např. skupinu hrušek, jablíček, rukavic se stejným vzorem, dále pak geometrických tvarů, případně písmenek.

Škrtní rozdílných prvků na obrázku. Děti škrtnou prvek, který se do obrázku nehodí - prvky používáme nejdříve v řadě, pak „rozházené“ po obrázku. Např. ve skupině pejsků odlišíme kočičku.

Hledání rozdílů na dvou zdánlivě stejných obrázcích - napřed jednodušších, pak složitějších. Vyhledávání, co se na obrázcích změnilo? Co chybí? Co je navíc?

Rozlišování zrcadlových tvarů. Předkládáme dvojice buď dvou stejných obrázků nebo lišících se zrcadlově, dítě přeškrťává odlišné.

Hledání cesty bludištěm - buď klasickým bludištěm nebo typem se „zamotanými“ čarami, např. „Kdo chytá rybu?“ „Kdo kde bydlí?“

Spojování teček podle předlohy. U starších dětí spojování číslic čarou - vznikne obrázek. Dále vybarvení např. všech čtverečků červeně, koleček zeleně, trojúhelníků modře - vznikne obrázek.

Nedokreslené obrázky. Dítě říká, co na obrázcích chybí, případně je dokreslí. Zpočátku použijeme úplný vzor, který pak zakryjeme a ukážeme nedokreslený, pak již ukazujeme nedokreslené obrázky bez ukázání úplného vzoru.

Vyhledání dvou stejných stínových obrázků. Toto cvičení je těžší variantou vyhledávání dvou stejných obrázků, zde se ale vyhledává stejný obrys, stín.

Vyhledání určitého prvku ve zmateném obrázku s velkým množstvím různých prvků, např. ukrytého ptáčka v křoví.

Cvičení prostorové a pravolevé orientace - cvičíme pojmy:
nahore - dole - uprostřed

vpředu - vzadu - uprostřed

vpravo - vlevo

Zpočátku opět na předmětech, pak obrázcích, posléze na vlastním těle a těle druhé osoby (např. „Zvedni pravou ruku, levou nohu, udělej dva kroky dozadu, ukaž, kde mám já pravou ruku.“). Užít můžeme i cvičení k rozlišování zrcadlově obrácených tvarů.

„Kdo dřív uvidí...?“

Tuto hru hrajeme nejčastěji na procházce, ve městě i v přírodě. Soutěžíme, kdo dřív uvidí nákladní auto, paní v červeném kabátě, listnatý nebo jehličnatý strom atp. Můžeme opět hrát obdobnou hru i v místnosti.

„Co se změnilo?“

Děti si dobře prohlédnou místnost, pak je pošleme ven za dveře a něco změníme, schováme, přidáme. Po návratu děti soutěží, kdo dřív pozná změnu. Totéž hrajeme i v přírodě. Varianta této hry je *„Co se na mně změnilo?“*. Tyto hry cvičí také pozornost a postřeh.

„Vyhledávání“

Jmenujeme určitý předmět v místnosti, děti jej vyhledají očima a pak k němu běží a snaží se ho dotknout. Vítězí hráč, který byl první.

„Kimova hra“

Cvičí opět pozornost, paměť i postřeh. Na stůl položíme několik předmětů (klíče, tužku, gumu, knoflík, míček). Ukážeme je dětem. Pak předměty zakryjeme a jeden z nich tajně odebereme, po odkrytí dítě hádá, která věc zmizela. Můžeme i naopak nějakou věc přidat, případně po zakrytí předmětů má dítě vyjmenovat všechny předměty, které si zapamatovalo (začínáme s menším množstvím a výrazně odlišnými předměty).

„Čím jsme stejní?“; „Čím se lišíme?“

Dvojice dětí se postaví proti sobě a snaží se vyhledat co nejvíc věcí, které mají stejné (ve druhé variantě - kterými se liší) - barva očí, oblečení atp.

„Na dopravního policistu“

Děti na vycházce pozorují, kdo v jejich okolí porušil dopravní předpisy (kdo šel přes přechod na červenou atp.). Kdo „přestupek“ objeví první, vyhrává.

„Co to je?“

V místnosti zavěsíme prostěradlo, které osvítíme lampou. Za prostěradlem předvádíme různé předměty, které má dítě podle stínu poznat.

„Ostrůvková baba“

Po místnosti různě poklademe novinové papíry („ostrůvky“). Pak hrajeme na „babu“, přičemž se hráči mohou pohybovat pouze po „ostrůvcích“. Hra cvičí i prostorovou orientaci.

5.4 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj pozornosti a paměti

Schopnost soustředit se, koncentrovat pozornost na daný jev, je důležitým předpokladem pro budoucí učení. Uvedená cvičení nám mohou pomoci naučit děti se soustředit, koncentrovat pozornost, která je pro výuku čtení, psaní a počítání nutná stejně jako schopnost zapamatovat si a udržet v paměti nově naučené (viz str. 66).

Některá cvičení zaměřená na rozvoj paměti a pozornosti jsou shodná s cvičeními uvedenými v části zaměřené na rozvoj sluchového a zrakového vnímání, jsou to cvičení typu:

„Co se změnilo?“ - v místnosti, na člověku, obrázku, stavbě z kostek, mozaice atp.

„Co chybí?“ - z určitého počtu hraček či jiných předmětů (5 - 10) jeden odebereme.

„Co tu bylo?“ - varianta Kimovy hry. Ukážeme dítěti 5-8 obrázků či předmětů, pak je zakryjeme šátkem a vyzveme dítě, aby vyjmenovalo vše, co si zapamatovalo. Předměty můžeme mít na stole, v krabici, nebo pracujeme i s magnetickou tabulí.

Rovnání hraček podle velikosti. Dítěti předložíme 3-5-10 hraček, které srovná do řady podle velikosti. Pak hračky zakryjeme a dítě se snaží vyjmenovat všechny hračky, jak šly po sobě. Nebo dítěti zavážeme oči a necháme je znovu hračky seřadit podle velikosti po hmatu.

Čtení z knihy. Čteme dítěti z knížky nebo vyprávíme příběh. Vždy, když dítě uslyší předem smluvené slovo (např. jméno Honza v pohádce o Honzovi), zvedne ruku nebo tleskne.

Opakování slov a krátkých vět. Zpočátku předkládáme dítěti obrázky zvířat nebo věcí (3 - 5 - 8), ukazujeme je po řadě, dítě je jmenuje. Pak se je snaží jmenovat, jak šly po řadě i bez ukázání obrázků. Posléze zvířata nebo věci jen jmenujeme a dítě je po nás opakuje. Při opakování vět tvoříme věty z 5 a více slov.

Opakování říkanek. Používáme běžné dětské říkanky, zpočátku s obrázky, dítě je po nás po částech opakuje, pak samo doplňuje konce započatých vět, nakonec opakuje celé samo.

Vyřizování vzkazů. Necháváme dítě vyřizovat jednoduché vzkazy jednotlivým členům rodiny.

Opakování krátkých příběhů. Používáme krátké pohádky, zpočátku s obrázky, příběh převyprávíme sami, dítě jej po nás opakuje (nemusí ale přesně doslova). Posléze pohádku přečteme a necháme dítě svými slovy zopakovat obsah.

Hádání pohádek. Dítěti zkráceně vyprávíme obsah pohádky a ono má co nejrychleji uhodnout, o kterou pohádku se jedná.

Hledání chyby. Opět dítěti čteme nebo vyprávíme krátký příběh. Při druhém čtení nebo vyprávění uděláme záměrně „chybu“ (změníme obsah nebo určitá slova). Dítě hledá, kde jsme udělali chybu.

Zde se uplatní oblíbené dětské hry typu: „*Cukr, káva, limonáda ...*“, „*Přihořívá, hoří.*“, „*Kuba řekl:...*“, „*Všechno lítá, co peří má*“, „*Škatulata, škatulata, hejhejte se.*“

„*Nebe - země – nos*“

Vedoucí hry opakuje slova: „*Nebe - země – nos*“ a přitom ukazuje prstem vzhůru, dolů a na nos, děti po něm pohyby opakují. Občas se záměrně splete a např. při slovu „*nebe*“ ukáže dolů. Které dítě se splete, vypadává ze hry. U menších dětí můžeme začínat jen se slovy „*nebe – země*“.

„*Chyt' smeták*“

Děti sedí v kruhu, vedoucí hry stojí uprostřed a drží smeták. V okamžiku, kdy jej pustí, vykřikne jméno dítěte, které má smeták chytit, to jej musí zachytit ještě před dopadem na zem. Nechytí-li, vypadává ze hry nebo dostává „trestný bod“.

„Kdo si přesedl“

Děti sedí v kruhu, hráči uprostřed zavážeme oči a dvě děti si vymění svá místa. Hráč po odvázání šátku hádá, kdo si přesedl. Uhodne-li, jde hádat hráč, který si přesedl. S menšími dětmi hrajeme variantu „Kdo se ztratil“.

„Na sochy“

Děti jsou „sochy“ postavené v určitých pozicích. Jeden hráč jde za dveře a zatím jedna „socha“ změní svou pozici. Hráč po příchodu má uhodnout, která to byla, případně ji vrátit do původní pozice. V obtížnější variantě této hry změní pozici více „soch“.

„Na kámen“ Varianta známé hry „Štronzo“: děti se pohybují po místnosti, vedoucí hry najednou zvolá „kámen“ a všechny děti „zkamení“ v té pozici, ve které právě byly. Kdo včas nezareaguje, vypadává ze hry. V přírodě můžeme hrát variantu této hry, kdy se na daný signál musí děti co nejrychleji schovat tak, aby je nebylo vidět.

„Na řemesla“

Vybraný hráč předvádí pantomimicky činnost nějakého „řemesla“ (kovář, kominík, uklízečka), ostatní hádají, které je to „řemeslo“. Kdo uhodne, vymění si s předvádějícím místo.

„Předávání prstýnku“

Děti si v řadě v dlaních předávají prstýnek (případně kamínek, minci), dělají při tom ale i klamné pohyby, určený hráč hádá, u koho prstýnek zůstal. Uhodne-li, vymění si role.

„Penízek pro štěstí“

Děti sedí kolem stolu. Jeden hráč, který bude hádat, se otočí zády. Ostatní položí na stůl minci – „penízek pro štěstí“ - a zakryjí ji rukama. Pak se hráč, který hádá, otočí. Ostatní hráči jezdí rukama po stole tak, aby skryli pohyb mince. Hráč má uhodnout, kde mince právě je. Uhodne-li, vymění si místo s tím, u koho byla mince objevena.

„Tajný velitel“

Děti sedí v kruhu. Jeden hráč, který bude hádat, odejde z místnosti. Ostatní se zatím domluví na „tajném veliteli“, tj. hráči, který bude předvádět pohyby. Po návratu „detektiva“ dělají

všichni stejné pohyby, které opakují po „tajném veliteli“. Úkolem „detektiva“ je odhalit, kdo je „tajný velitel“. Uhodne-li, vymění si místa.

„Boj o kamínky“

Na stole je položeno o jeden kamínek méně než je hráčů. Děti se posadí kolem stolu, ruce dají pod stůl. Na daný povel se snaží chytit alespoň jeden kamínek, kdo nezíská žádný, vypadává ze hry. V dalším kole bude zase o jeden kamínek méně než je hráčů.

„Boj o židli“

Hra podobná té předchozí. Uprostřed kruhu dětí stojí židle, kterých je o jednu méně než hráčů. Za předříkávání říkanky nebo zpěvu písničky nebo zvuků hudby chodí děti dokola. Na daný signál od vedoucího hry se snaží co nejrychleji obsadit židle. Kdo si nesedne, vypadává ze hry a do dalšího kola se ubere jedna židle. Jiná varianta je *„Tanec s koštětem“*.

„Házení míčem v kruhu“

Hry zaměřené na postřeh. V kruhu je jeden hráč, ostatní si přehazují míč, on se jej snaží chytit. Obrácená varianta je *„Hra na jelena“* - hráč uprostřed kruhu je „jelen“, kterého ostatní chtějí „vybít“. Případně si hráči přehazují míč a před jeho chycením se snaží co nejvícekrát zatleskat. Vyhrává ten, komu se to podařilo nejlíp. Oblíbená je také známá míčová hra *„Školka“*.

„Dávej pozor“

Děti musí reagovat na smluvené signály (např. jedno písknutí znamená sednout, dvě písknutí lehnout, tři písknutí vyskočit, případně zvedat ruce do různých poloh na počet tleskání). Kdo správně nezareaguje, vypadává ze hry nebo dostane trestný bod.

Ze slovních her cvičících paměť a pozornost je to pak oblíbená *„Přijela tetička z Číny ...“* a její varianty. Jde vždy o opakování a zapamatování si co největšího počtu slov. Jedná se např. o : *„Balím si kufr na prázdniny a dám si do něj ...“*, *„Byl jsem v lese (v ZOO, ve městě, na nákupu, v kině) a viděl jsem tam ...“*. V těchto variantách hry ale nehromadíme „nesmyslné“ předměty jako u *„Tetičky“*, ale předměty, které do tématu patří.

Jiná varianta hry je hra „*Na zvědavého*“. Jeden hráč *začíná*: „Já umím plavat, co umíš ty?“, druhý pokračuje: „Já umím plavat a lyžovat, co umíš ty?“, atd. Můžeme obměňovat: „Já mám rád ...“; „Mně se líbí“.

Mezi slovní hry zaměřené na rozvoj paměti a pozornosti patří i *známá „Tichá pošta.“*

5.5 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj slovní zásoby

Zařazujeme všeobecně zaměřené hry, hry se slovy, hry na rozvoj vyjadřovací schopnosti. Rozvoj řeči můžeme podněcovat speciálními cvičeními zaměřenými zpočátku na napodobování různých zvuků, dbáním na správnou výslovnost slov a vět, cvičením na rytmitizaci a rozvoj slovní zásoby. Hodně si s dětmi povídáme, podporujeme je ve vyprávění o tom, co zažily ve školce, co na vycházce, při hře nebo domácí práci i po sledování televize nebo po přečtení pohádky. Předkládáme dítěti obrázkové knihy nebo obrázkové příběhy a necháme je vyprávět, co na obrázcích vidí, co se na nich děje.

„*Řekni to jinak*“

„Malý dům je ...“ nebo jinak „Domeček je ...“ .

„*Na co to je?*“

Předkládáme dětem předměty, obrázky nebo předříkáváme názvy věcí a ony odpovídají, k čemu slouží (klíč, kladivo). Používáme i slov, která mají více významů (kohoutek, oko ...).

„*Na básníka*“

Vymýšlíme rýmy. Zpočátku necháváme doplnit dítě vhodný rým do říkanky, věty, pak tvoříme rýmy k jednotlivým slovům (sen - den, len, kmen ...).

„*Dokonči příběh!*“

Necháváme dítě dovyprávět krátký příběh, zpočátku dokončit načatou větu.

„*Co jsem udělal?*“

Předvedeme dítěti několik pohybů, dítě popíše, co jsme udělali.

„Jaký je?“

Předkládáme dítěti předměty, obrázky nebo jen říkáme názvy vědu a dítě odpovídá na otázku „Jaké to je?“

„Jako“

Vytváříme metafory, předřikáváme dítěti věty typu: „Sladký jako ..., studený jako . , hořký jako ...“. Dítě doplňuje vlastní slova.

„Nový dům“

Povídáme si s dítětem, jak by si představovalo nový dům, školu, kam bude chodit atp.

„Jak se lidé zdraví“

Nacvičujeme s dětmi různé druhy pozdravů vhodných k různým příležitostem, denní době, osobám atp.

„Co se ti na mě líbí a nelíbí?“

Povídáme si s dítětem na toto téma, hovoříme i o ostatních lidech. Podmínkou je, zazní-li kritika, ji přijmout a nezlobit se.

5.6 Cvičení a hry zaměřené na rozvoj motoriky

Rozvoj tzv. hrubé a jemné motoriky (pohybů) je jedním z nejdůležitějších předpokladů pro zvládnutí psaní. Neuvolněná, nerozcvičená ruka pro psaní spolu s nesprávným držením psací potřeby a nesprávným sezením může nejen dítě od psaní odradit, ale způsobit při výuce psaní nemalé obtíže a spolupůsobit i při vzniku specifické poruchy psaní (dysgrafie). Speciálními cvičeními a dbaním na správné držení psací potřeby, dále pak výběrem vhodných potřeb pro kreslení a psaní a i výběrem vhodné polohy pro psaní a kreslení můžeme mnoha problémům předejít. Kontrolujeme proto, zda dítě drží tužku volně mezi palcem a ukazovákem a podkládají prostředníčkem (prostředníček je „postýlka“, na které tužka leží). Tužka má být uchopena 2 - 3 cm nad jejím hrotem. Dohlížíme též na správný sklon psacího náčiní. Zpočátku jsou vhodné silnější tužky nebo pastelky, které jsou nyní již běžně k dostání, nebo tzv. značkovací fixy, voskové pastelky a kulaté křídly - vše, co dobře „klouže“ po papíru, co neklade odpor. Pro podpoření správného úchopu můžeme použít zvláštní plastové násadky na tužku nebo tužky s trojúhelníkovým průřezem, případně lze vyrobit nástavec na tužku

z moduritu, do nějž otiskneme prsty dítěte. Návčik začínáme na velké plochy (balící papír, tabule), postupně je zmenšujeme až k formátu A4 - A5. Polohu volíme podle toho, která dítěti nejvíce vyhovuje - při návčiku je vyzkoušíme. Začínáme vstoje, přecházíme k sedu s oporou i bez opory ruky o stůl, pokračujeme do kleku i lehu na podlaze. Před každým kresebným cvičením uvolníme ruku buď nějakou motorickou hrou nebo vlastním procvičením ruky a prstů (kroužením, kmitáním), případně i uvolněním ruky a prstů ve vlažné vodě v umyvadle. Kresebné cviky provádíme napřed rukou „na zkoušku“ ve vzduchu, obtížnější pak provádíme překreslováním přes fólii.

Cvičení zaměřená na rozvoj jemné motoriky, tj. pohybu ruky a prstů.

Zde můžeme použít:

Stavění z kostek a různých stavebnic - podle vzoru, barvy, velikosti, tvaru ...

Stavění věže z 10 - 15 kostek se zavázanýma očima. Můžeme i soutěžit o co nejrychleji provedenou stavbu, případně o co nejvyšší stavbu.

Sestavování skládaček (i typ Puzzle), mozaiek, korálkových mozaiek.

Navlékání korálků - podle vzoru, návodu, vlastní fantazie.

Cvrnkání kuliček - do důlku, branky, přes překážku - kopeček, příkop.

Poznávání věcí podle hmatu, třídění podle tvaru, velikosti (hraček, předmětů denní potřeby, geometrických tvarů).

Modelování z různých materiálů (modelína, modurit, keramická hlína, těsto), modelování i poslepu.

Použití běžných činností - zapínání knoflíků, zipů, patentek, háčků, zavazování tkaniček, oblékání se, oblékání panenek.

Sestavování řetězu z kancelářských sponek (i poslepu).

Vytrhávání obrázků (např. jablko, hruška) z novinového nebo barevného papíru - nalepení na čtvrtku.

Vytrhávání „řetěží“ z papíru nebo vytrhávání „třásní“.

Vystřihování obrázků z papíru a nalepování koláží.

Odstřihování rohů čtvrtky tak dlouho, až z ní nic nezbude.

Stříhání podle čar, opět tvoření „třásní“.

Vystřihování geometrických obrazců z barevného papíru, sestavování obrázků podle vzoru, návodu i vlastní fantazie.

Rovnání špejlí (zápalek, proutků) - 10 různě dlouhých špejlí rovnáme co nejrychleji podle velikosti, později i se zavázanýma očima. Též rovnání zápalek do krabičky co nejrychleji, případně i hlavičkami na stejnou stranu.

„Kyvadlo“ - na 20 cm dlouhou nit přivážeme korálek, knoflík nebo jiný drobný předmět. Nit rozhýbáme ze strany na stranu, či roztočíme. Úkolem je trefit se zavěšeným předmětem do náprstku postaveného na stole.

„Na rybáře“ - na táč položíme bonbóny s připevněnými háčky z drátu (kancelářské sponky) Jako „udice“ nám poslouží špejle s nití na konci také s háčkem. Dítě se snaží „ulovit“ co nejvíce „rybek“.

„Kreslení rukama i nohama“ - dítě posadíme za stůl, má za úkol nakreslit na papír kruh a zároveň „nakreslit“ kruh i nohama ve vzduchu. Později hru ztížíme - dítě kreslí rukama jiný obrazec a nohama také jiný. Tato varianta je již náročná na koordinaci pohybů končetin.

Vlastní kresebná cvičení začínáme na velké plochu, formát postupně zmenšujeme, napřed zkoušíme volné čmárání po ploše (míč se kutálí), pak již řízené:

- motání klubíček,
- kruhy jako točící se kola,
- vlnovka jako vlnky na vodě,

- tečky jako zobání kuřátek nebo zasněžená chaloupka,
- spojení bodů čarami, různým směrem - hromada prken, stejným směrem-plot,hřeben,
zleva doprava -žebřík, jízda autem,
- dolní oblouk - zleva doprava:
 - houpačka se houpe,
 - miska,
 - ptáček letí,
 - tašky na střeše,
- horní oblouk - zleva doprava:
 - duha,
 - hromádka od krtka,
 - hory,
 - skákání žáby, ptáčka, blechy,
- kruhy
 - sněhulák,
 - let motýla okolo kytičky,
 - stonožka,
- smyčky
 - pletení svetrů,
 - kouř,
- hadovky
 - list lípy,
- osmičky
 - let motýla,
 - korálky,
- šikmé čáry
 - prší,
 - stromy v lese,
 - vzor na ubrusu,
- ovál
 - velikonoční vejce,
- trojúhelníky
 - pyramidy,
 - střecha továrny,
- obtahování tečkované čáry,
- spojování teček,
- vybarvování určitých tvarů určitou barvou (kolečka žlutá, čtverečky modré).

Některé pracovní listy použité v průzkumu jsou uvedeny v příloze č.6.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BURDÍKOVÁ, L. *Informatorium* 3-8. 1994, č. 1 - 5. ISSN 1210-7506.

KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2006.
ISBN 80-247-1110-9.

KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003.
ISBN 80-7041-413-8.

KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-667-5.

LECHTA, V. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003.
ISBN 80-7178-801-5.

MINAŘÍKOVÁ, M. *Jazyková výchova v mateřské škole*. Praha: Naše vojsko, 1987.

PŘIKRYLOVÁ, G. *Barevné kamínky*. Kroměříž: Plus s.r.o., 2005.

SOVÁK, M. *Logopedie- metodika a didaktika* .2. vyd. Praha: SPN, 1987.
ISBN 14-309-87.

SOVÁK, M. *Logopedie předškolního věku*. 2. vyd. Praha: SPN, 1986.
ISBN 14-484-86.

SVOBODOVÁ, K. *Cviky pro rozvíjení motoriky mluvidel*. Ostrava: Montanex, 2002.
ISBN 80-7225-080-0.

TOMICKÁ, V. *Orientační logopedické vyšetření*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. ISBN 80-7083-808-6.

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Záznamový arch (nesprávně vyslovované hlásky) - zkoumaný vzorek na začátku průzkumu (odkaz v textu str. 34).

Příloha č. 2: Záznamový arch (nesprávně vyslovované hlásky) – zkoumaný vzorek na konci průzkumu (odkaz v textu str. 34).

Příloha č. 3: Záznamový arch (nesprávně vyslovované hlásky) – kontrolní vzorek na začátku průzkumu (odkaz v textu str. 34).

Příloha č. 4: Záznamový arch (nesprávně vyslovované hlásky) – kontrolní vzorek na konci průzkumu (odkaz v textu str. 34).

Příloha č. 5: Logopedické básničky (odkaz v textu str. 48).

Příloha č. 6: Pracovní listy (odkaz v textu str. 64).

Příloha č. 7: Orientační logopedické vyšetření (odkaz v textu str. 27 a 28).

Příloha č. 1: Záznamový arch – zkoumaný vzorek na začátku průzkumu

	P	B	M	T	D	N	J	H	CH	K	G	Ř	Š	Ž	V	F	S	C	Z	Š	Č	Ž	L	R	Ř
3-4 leté																									
Jakub																				x	x	x		x	x
Vitalij				x			x			x		x	x	x						x	x	x		x	x
Matyas																									
Richard												x	x	x			x	x	x	x	x	x		x	x
Karel												x	x	x			x	x	x	x	x	x		x	x
Lucie																									
Barbora												x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x
Alena												x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x
Klára																									
4-5 leté																									
Martin																									
Anna		x		x						x														x	x
Tereza																									
Lucie																									
5-6 leté																									
Michal																	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Jiří																								x	x
Kryštof																								x	x
Lukáš				x						x		x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x
Láďa																	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Helena							x					x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Iveta																									

Příloha č. 2: Záznamový arch – zkoumaný vzorek na konci průzkumu

	P	B	M	T	D	N	J	H	CH	K	G	Ř	Š	Ž	V	F	S	C	Z	Š	Č	Ž	L	R	Ř
3-4 leté																									
Jakub																									
Vitalij												x	x	x						x	x	x		x	x
Matyas																									
Richard																	x	x	x	x	x	x		x	x
Karel																	x	x	x	x	x	x		x	x
Lucie																									
Barbora																								x	x
Alena																				x	x	x		x	x
Klára																									
4-5 leté																									
Martin																									
Anna																									
Tereza																									
Lucie																									
5-6 leté																									
Michal																								x	x
Jiří																									
Kryštof																									
Lukáš																								x	x
Láďa																				x	x	x		x	x
Helena																				x	x	x		x	x
Iveta																									

Příloha č. 3: Záznamový arch – kontrolní vzorek na začátku průzkumu

	P	B	M	T	D	N	J	H	CH	K	G	Ř	Š	Ž	V	F	S	C	Z	Š	Č	Ž	L	R	Ř
3-4 leté																									
Adam																									
Štěpána																									
Lenka																								X	X
4-5 leté																									
Vojta																									
Standa								X		X	X														
Michal																	X	X	X	X	X	X		X	X
Natálka																									
Kristýna																	X	X	X	X	X	X		X	X
5-6 leté																									
Tomáš																	X	X	X	X	X	X		X	X
Matěj	X	X					X			X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X		X	X
Lukáš								X		X				X			X	X	X	X	X	X		X	X
Václav																								X	X
Eliška	X			X						X	X						X	X	X				X		
Pavla																	X	X						X	
Sára																	X	X	X					X	X
Sabina																	X	X	X	X	X	X			
Verča																									
Kateřina																									
Žaneta																								X	X
Šárka							X			X		X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X

Příloha č. 4: Záznamový arch – kontrolní vzorek na konci průzkumu

	P	B	M	T	D	N	J	H	CH	K	G	Ř	Š	Ž	V	F	S	C	Z	Š	Č	Ž	L	R	Ř
3-4 leté																									
Adam																									
Štěpána																									
Lenka																								X	X
4-5 leté																									
Vojta																									
Standa																									
Michal																	X	X	X	X	X	X		X	X
Natálka																									
Kristýna																	X	X	X	X	X	X		X	X
5-6 leté																									
Tomáš																	X	X	X	X	X	X		X	X
Matěj										X	X						X	X	X	X	X	X		X	X
Lukáš																	X	X	X	X	X	X		X	X
Václav																								X	X
Eliška										X	X	X	X	X			X	X	X				X		
Pavla																	X	X						X	X
Sára																								X	X
Sabina																									
Verča																									
Kateřina																									
Žaneta																								X	X
Šárka																	X	X	X	X	X	X		X	X

Příloha č. 5 : Logopedické básničky.

E, A Eda, Eva, Věna mají pěkná jména.
Eva tam, Eda sem
a ten Věna půjde ven.

A Auto jede, sláva, sláva!
Táta mává, máma mává.
Auto jede tú tú tú,
táto, mámo, už je tu.

U Ukaž, ukaž, Pepíku,
co to neseš v košíku!
Já jdu domů z nákupu,
dám ten nákup na kupu.
Takhle chodím do krámu
nakupovat pro mámu.

E Ene bene Emane,
kdo tu babu dostane?
Ten to není, ten to je,
ten už s námi nehraje!

O Okolo stolečku,
okolo stolu,
kočka a kocourek
honí se spolu.

Ona ho volala,
že na něj počká,
potom mu utekla.
Falešná kočka!

M Mnoho máku, mnoho mouky,
máma dělá z mouky vdolky.
A my mámě pomáháme,
mákem vdolky posypáme.
Už ty vdolky máme,
my vám taky dáme.

M Máme doma med,
dáme vám ho hned.
I nádobu máme,
med vám do ní dáme.

- B Enyky, benyky, be, ba, bu,
budem si hrát na babu.
Kdo tu babu pobaví,
ten se jí hned nezbaví.
- B Bubnujeme na buben,
pojd'te děti z kola ven!
Bubnujeme bum, bum, bum,
budeme mít nový dům.
A kdo s námi nepůjde,
ten v něm bydlet nebude.
- P Pepa papá, Pepa pije,
potom máma Pepu myje.
Pepa půjde ven, je tam pěkný den.
- P Padá lupen po lupenu,
Pepa stojí pod lípou:
„Pojd'te, děti, pojd'te chytat,
penízky se posypou!“
- Pod lípou je kupa dětí,
pomáhají Pepovi!
Pak u Pepy nakupují
za penízek lipový.
- F Fouká venku fouká,
Haf se z boudy kouká.
Fanda volá na Hafa,
ať vstane a zahafá.
Hafá Haf, že nevstane,
až to foukat přestane.
- F Hafan hafá hafy, haf.
Fanda bafá bafy, baf.
- V Véno, Véno, podej vanu,
vykoupáme malou pannu.
Tu je vana, tu je voda,
panna už je vykoupaná.
- V Vyjedeme autem ven,
venku bude teplý den.
U vody vánek vane,
vyjedeme ven, Ivane.

- H Hynek Hanu houpá,
houpy, houpy, hou.
Ta kouká a houká
hou a hou a hou.
Mnoho Hynku nehoupej
a ty, Hano, nehoukej.
- H Hop koníčku, hejsa, hejsa,
pojedeme do Brandejsa.
Hop koníčku, ouha ouha,
nebude to cesta dlouhá.
Hop koníčku, houpy hou,
je to kousek za Prahou.
- CH Chacha, chacha, chichu, chichu,
copak je ti Honzo k smíchu?
Jápak bych se nechechtal,
když mě táta polechtal.
- CH Máma mák na buchty míchá,
buchty, to je její pýcha.
Budou chutné jako med,
ochutnáme buchty hned.
- J Jenda sedí pod jabloní,
jablíčka až k němu voní,
jedno spadlo,
hned je zvedl.
To je pěkné, jémine!
Ještě jedno nedojedl
a už má chuť na jiné.
- N Náhodou, náhodou
nemá Hana na nohou
nové boty od Nany?
Má jít koupi banány.
- N Hana má panenku
chodí s ní po venku.
Panenka upadne, nechce vstát, ne a ne a ne.
Hana pannu napomene:
„nemáš kopat do kamene!
- D Dojedeme do dubiny,
dojedeme do doubí,
dojedeme na maliny,
dojedeme na houby.

- D Půjdem do vody,
to budou závody.
Tonda nás povede,
ten plavat dovede.
Olda se nedal,
doplaval nejdál.
- T Teto, teto, copak je to?
To jsou nitky, to jsou kvítky,
to jsou látky na kabátky.
- T Malé kotě sedí v botě,
tiše kouká na pavouka,
jak si v bytě dělá síť.
Potom chytí klubko nití,
zapletlo se – už je v síti!
- T Tonda tahá boty.
Táto, tahej taky!
Tondo, co to taháš?
To jsou, táto, tanky.
- Ď Děda dělá dětem lodě,
děti s nimi chodí k vodě.
Dívají se za lodí,
jak na vodě závodí.
- Ď Děti, děti, včelky letí!
Zaletěly na květiny,
teď si nesou sladkou šťávu
do včelína do dědiny.
Dělají z ní doma med
včelím dětem na oběd.
- Ť Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit'.
Šiju, šiju si botičky,
do sucha i do vodičky.
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit'.
- Ť Malé kotě sedí v bodě,
tiše kouká na pavouka,
jak si v bytě dělá síť.
Potom chytí klubko nití, zapletlo se – už je v síti!
- Ň Jeník měl saně, sedl si na ně,
pustil se s nimi z vysoké stráně.

- Ň Otík volá Tonika:
Toníku, mám koníka!
Jakého, Otíku?
Pěkného, Toníku!
- Ň Posvícení, posvícení!
Puňťa chňapl po pečení,
utíká s ní – to to voní!
Už ho nikdo nedohoní.
Pod jabloní ve stínu,
udělá si hostinu.
- K Máma kluka kolíbá,
kukačka jim kuká:
kuku, kuku, kuku,
kampak koukáš, kluku?
- K Kája kouká na kukačku
na vysokém buku.
Volá na ni: „Kuku, kuku!“
Ona na něj: „Kluku!“
- K Kupa sněhu kluky láká,
postavili sněhuláka.
Sněhulák je veliký,
z uhlíků má knoflíky,
pěknou bílou náprsenku,
do oken nám kouká z venku.
- G Olga jde v dešti
v gumovém plášti,
v galoších z gumy,
chodit v nich umí.
- G Gusta má míč gumový,
kdo má také takový?
Dává góly, ten to umí,
Gusta je kluk jako z gumy.
- C Kocourek a Micka
hledí, kde je klícka.
Tam v té kleci něco je,
co jim nedá pokoje.
- C Co to cinká za vesnicí?
Kluci jedou po silnici.
Hop koníčku, cinky cinky,
ať jsme doma u maminky.
Venku bude vánice,
kluci už jsou v postýlce.

- C Byl jeden švec,
 měl divnou věc:
 velikou pec,
 na peci klec.
- V té kleci slepici,
 sypal jí pšenici.
 Každý den z klece
 vypadlo vejce.
- C Na ulici byly cihly,
 u těch cihel zedníci.
 Pokládali cihlu k cihle,
 na ně maltu po lžici.
 Postavili z cihel domy
 a v těch domech světnice,
 tam, kde byly jenom cihly,
 je teď celá ulice.
- S To je les, to je ves,
 to je zase město.
 Kam ten pes asi vlez,
 má na nose těsto.
- S Máme maso na míse,
 kdo si sedne, nají se.
 Maso jíme, to se máme!
 To si dneska pochutnáme.
- S Pekař nosí housky v městě,
 kominík mu stojí v cestě.
 Jdi mi z cesty, kominíku,
 zabílím tě na nosíku!
 Jdi mi z cesty pekaři,
 začerním tě na tváři!
- S Sova sedí sama v lese,
 ve dne spí a nepohne se.
 V noci houká: „Vstávej sýčku!“
 Potom spolu při měsíčku
 slídí po lese.
- Když se měsíc za les schová,
 očima si svítí sova,
 jídlo shánět začíná.
 Pak se sýčkem místo spaní
 zasedají ke snídani.
 To je hostina!

Z Honzík dostal kozu,
 uvázal ji k vozu,
 uvázal ji provazem:
 Zůstaň kozo za vozem.

Z Zazpíváme zvesela,
 hezky od začátku:
 máme zlaté mazance,
 vajec na ošatku.

 Zazpíváme zvesela,
 ale už jen krátce,
 dojedli jsme mazance
 a je po pomlázce!

Z Za lesem je zámek,
 na něm zlatá bář,
 v zámku Zlatovláska,
 hlídá ji zlá saň.

 Honza zlou saň zabil,
 princeznu si vzal,
 a tak se stal z Honzy
 v zlatém zámku král.

Č Čím se češe zajíc v lese?
 Nevím čím, nevím čím.
 Časně ráno protáhne se
 jehličím, jehličím.

Č Naše bílá kočka čilá
 na stoličku vyskočila.
 Pak si očka vyčistila,
 aby byla celá bílá.

 Černá čichá pod pokličku,
 očichává, co je v mlíčku.
 Uskočila poklička
 kočka spadla do mlíčka.

Č Nesla si Evička
 jablíčka v košíčku,
 potkala Pepíčka,
 měl novou čepičku.

 Pepíčku, Pepíčku,
 půjč mi tu čepičku!
 Půjčím ti, Evičko,
 až mi dáš jablíčko.

- Č Často čichá do pekáče,
často chodí na koláče
myška maličká.
Číhá na ni naše kočka,
až se jednou myšky dočká,
bude honička.
Číhá kočka na myšku
kotě čeká v pelíšku.
Kočka skočí, čapne myšku,
už ji nese do pelíšku.
- Š Šátek visí na věšáku,
vedle něho šála.
Není naše, není vaše,
kdepak se tu vzala?
- Š Po pěšině k lesíčku
nese lišák mošničku.
Čeká liška s liščaty,
co dostanou od táty.
- Volá lišák na lišku,
aby vyšly z pelíšku,
že jim našel v houštině
žlutou kobližku.
- Š Šumí, šumí deštík,
Dášo, nemáš deštník?
Tady šedý deštník máš,
po dešti pak mi ho dáš.
- Š Šiju, šiju košilku,
ušíju ji za chvílku.
Pak ušíju kabátek
naši Dáši na svátek.
A co ještě?
Plášť do deště.
- Š Kam jdeš Vašku?
Do školy.
Co to neseš?
Úkoly.
Hrušky nemáš, Vašku?
Mám jich plnou tašku.
- Ž Joža, to je žalobníček,
na každého žaluje.
Budeš biti, jako žito,
Božena mu slibuje.

Ž Žene ježek užovku
po pěšině k potoku.
Běží za ní, co jen může,
než mu žbluňkne do kaluže.
Vzal si boty kožené,
že užovku dožene.

Ž Žofka žlutý župan má,
žlutý knoflík na něj dá.
Nežli župan umaže,
každému ho ukáže.

Ž Žába leží v kaluži,
má veliký žal,
měla velkou žížalu,
tu ji žabák vzal.
Žába leží v kaluži,
pláče ze žalu,
že má žabák v žaludku
její žížalu.

Ž Žofka vozí zeleninu,
Zuzana ji váží.
Závaží mají ze železa,
každé hodně váží.

L Bílá, žlutá, zelená,
co to asi znamená?
Bílá, to je bělásek,
zelená je tráva,
žlutá to je sluníčko,
co nám radost dává.

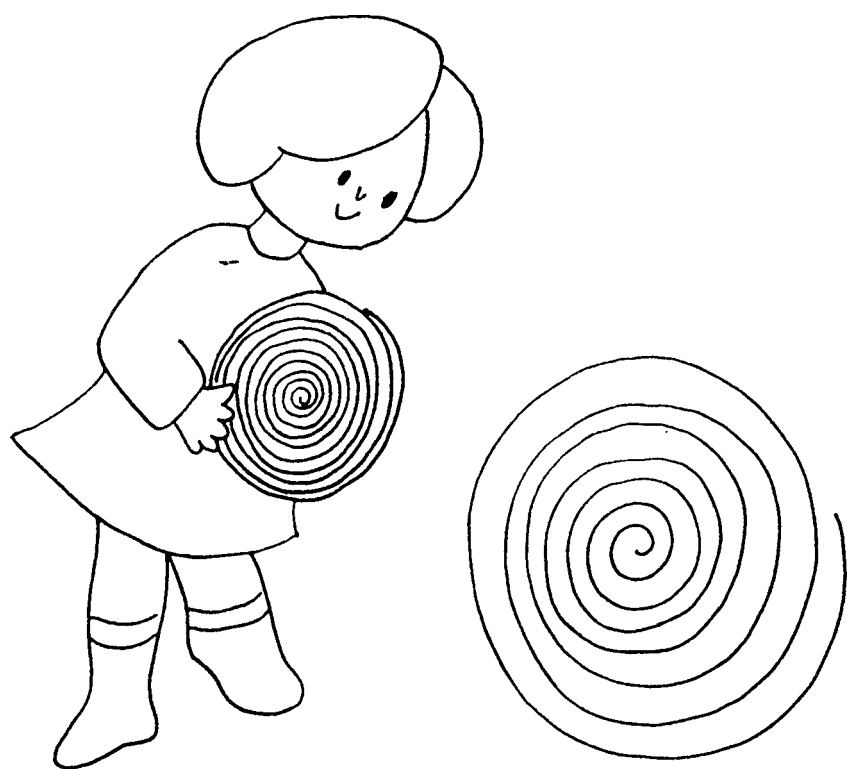
L Letěl bílý motýlek
kolem mlýnice,
viděla ho u mlýna
bílá slepice.

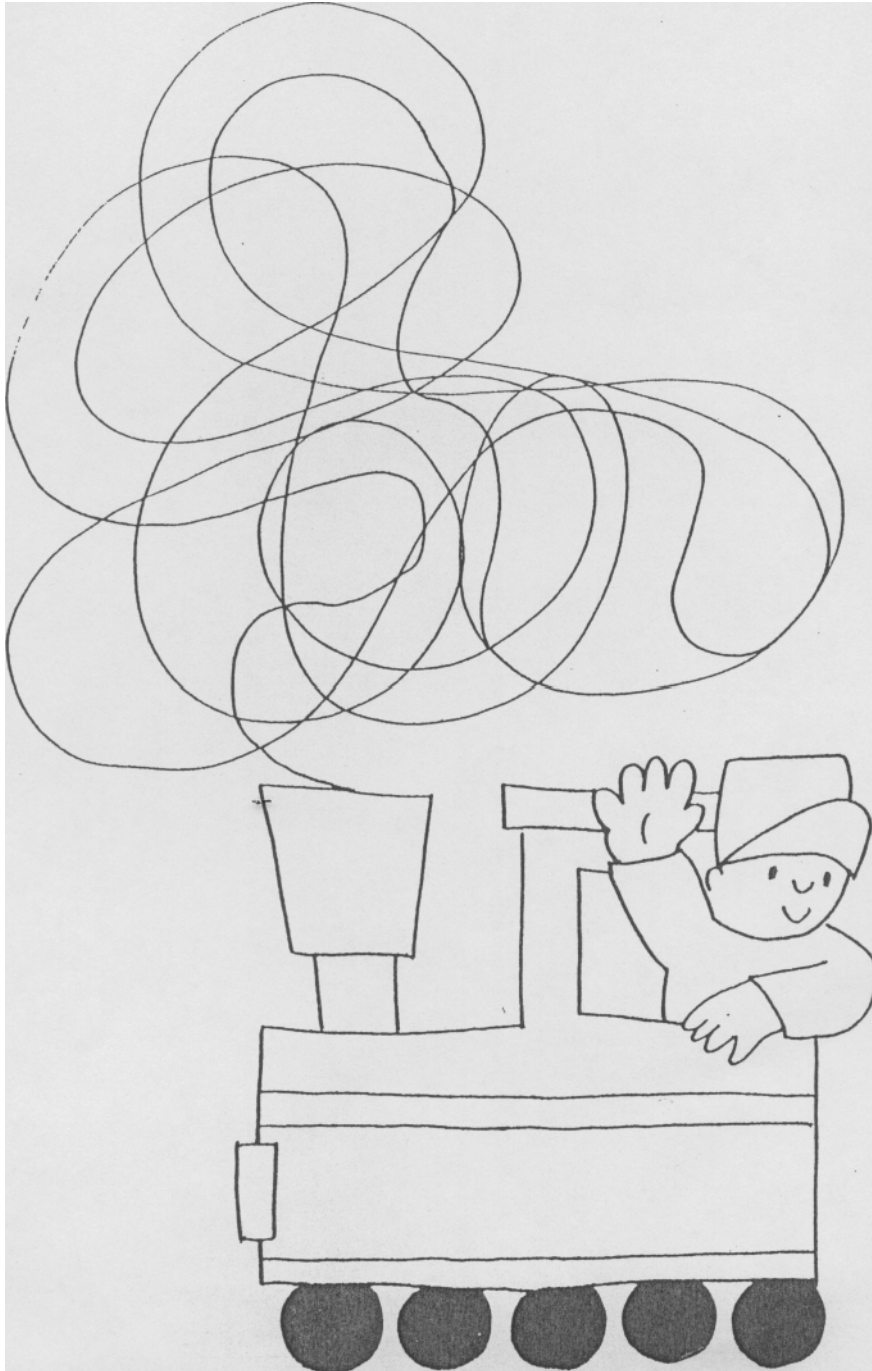
Slepice se divila,
že je také bílý,
hned se ptala motýla,
kde ho nabílili.

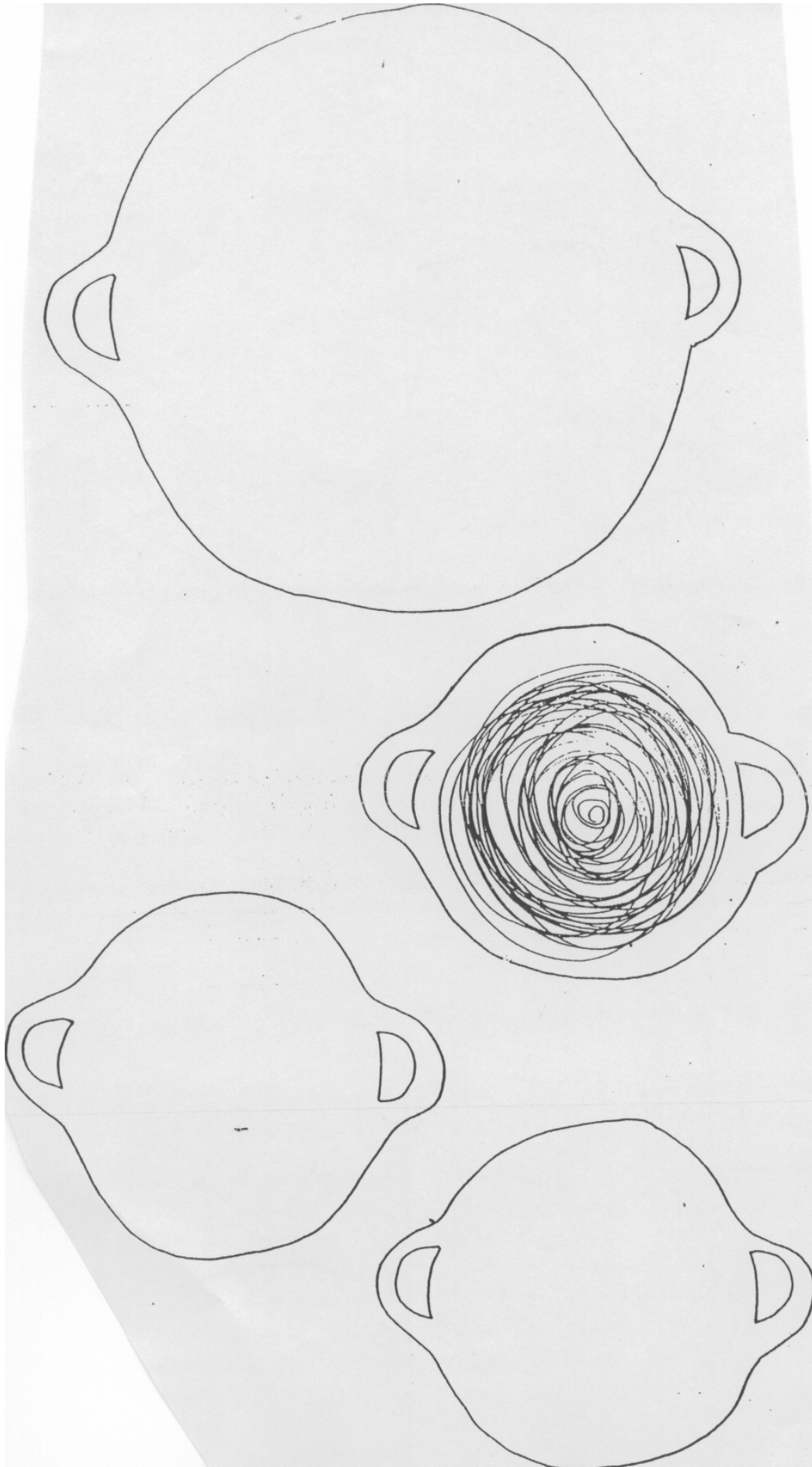
L leze hlemýžď v poli,
leze do údolí,
leze, leze do zelí,
doleze tam v pondělí.

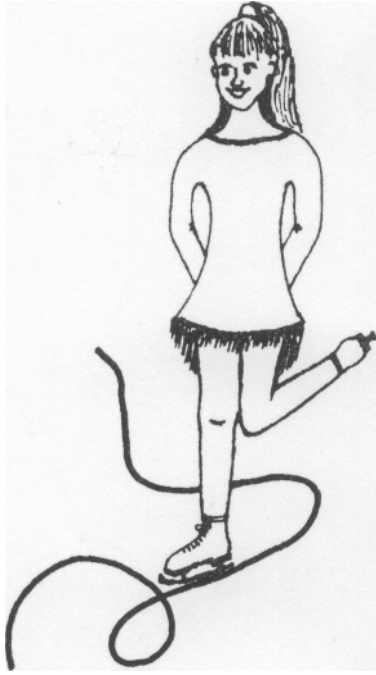
- L Děti šly na výlet.
Víte, co dělaly?
Na louce u lesa
vesele zpívaly.
- Po louce běhaly,
honily motýly,
velký jim uletěl,
malého chytily.
- R Povídala pračka,
prát je pro mě hračka,
elektrický motor mám,
motor vrčí, pere sám
- R Rak leze z rákosí
navečer za rosy,
rak leze z díry,
má dlouhé kníry.
- Večer se prochází
po trávě na hrázi,
kroutí si vousy,
klepeta brousí.
- R V zahradě je větrník
a ten krásně vrčí.
Když se vítr opírá,
tak se rychle točí.
- R V garáži je krásné auto,
mnoho korun padlo na to.
Motor rychle startuje,
správně vrčí, pracuje.
- R U hradu je stará brána,
sedí na ní černá vrána.
Vrána kráká kráky krák,
letí k hradu černý mrak.
Mrak usedá na bránu,
je to hejno havranů.
- R Franta má hrnec,
běží jak srnec
do krámu za roh
kupovat tvaroh,
kroupy a krupici.
Ztratil tam čepici
na rohu u vrat –
musel ji sebrat.

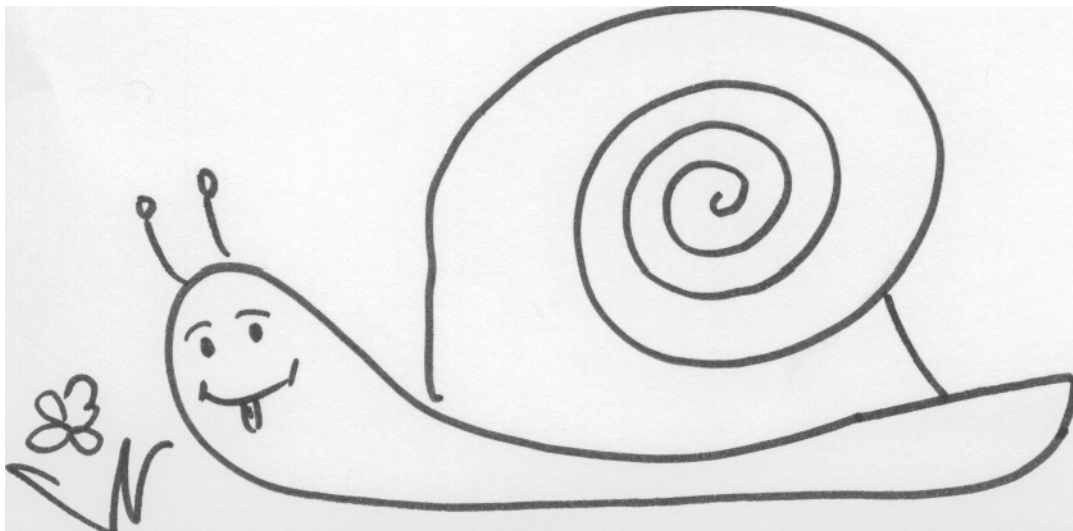
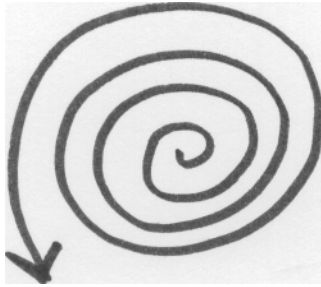
- Ř Mařenka s Jiřinkou
přikryjí se peřinkou.
Pod peřinkou dobře je,
peřinka je zahřeje.
- Ř Řežu, řežu dříví,
už jsem celý křivý.
Řežu dříví z ořechu,
narovnáám je pod střechu.
Řežu dříví na polínka,
vaří kaši Kateřinka.
- Ř Z komína se kouří,
večeře se vaří.
Kuchařka si přitom říká:
„Pro Mařenku, pro Jiřka
i pro toho Řehoře,
co tam křičí na dvoře.“
- Ř Řízy, řízy, řízy, říz.
Řežu dříví pro maminku,
pořežu je za chvílinku.
Řízy, řízy, říz.

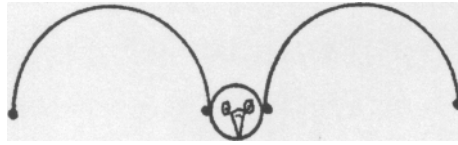

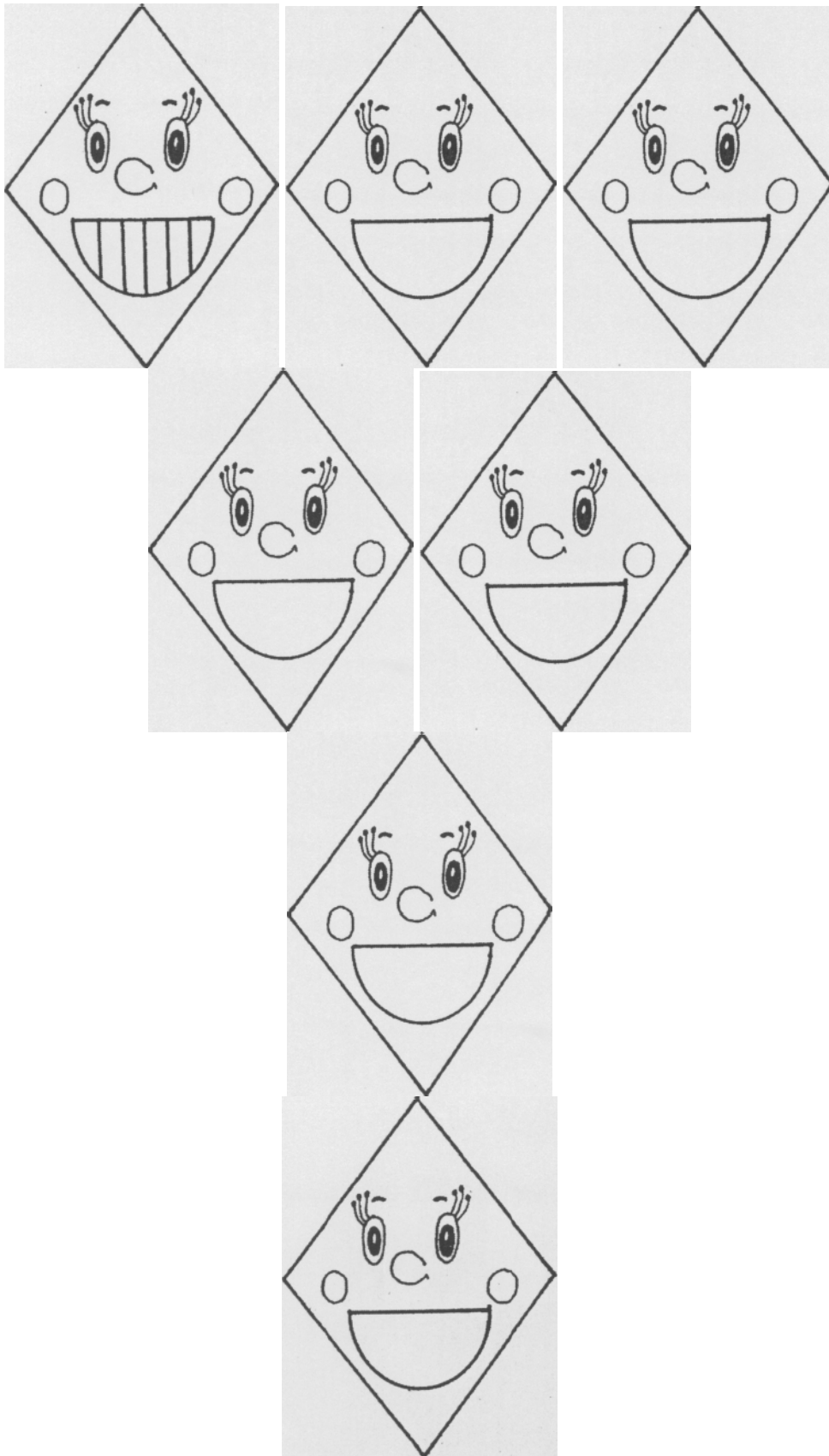

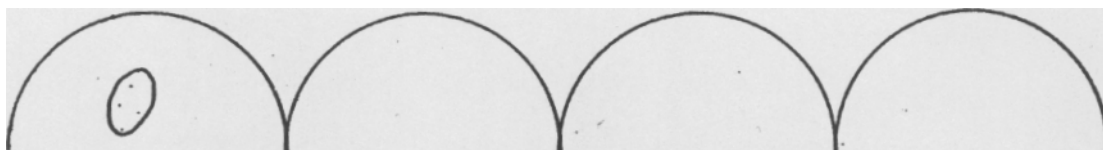
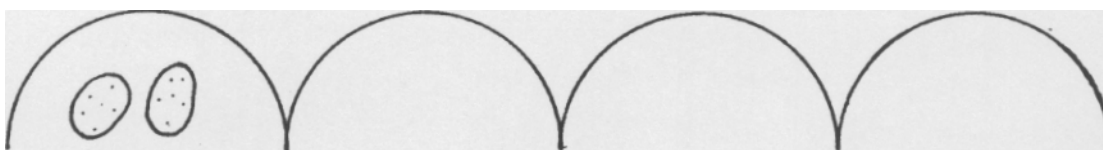
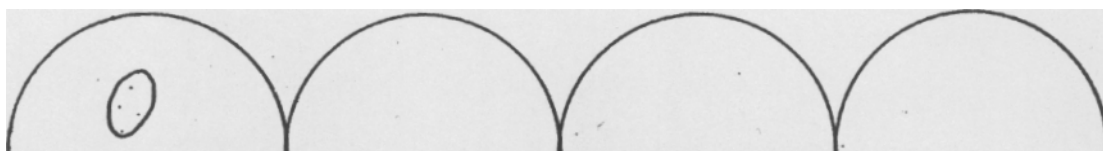
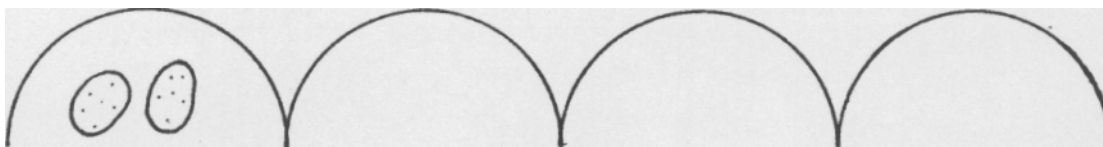

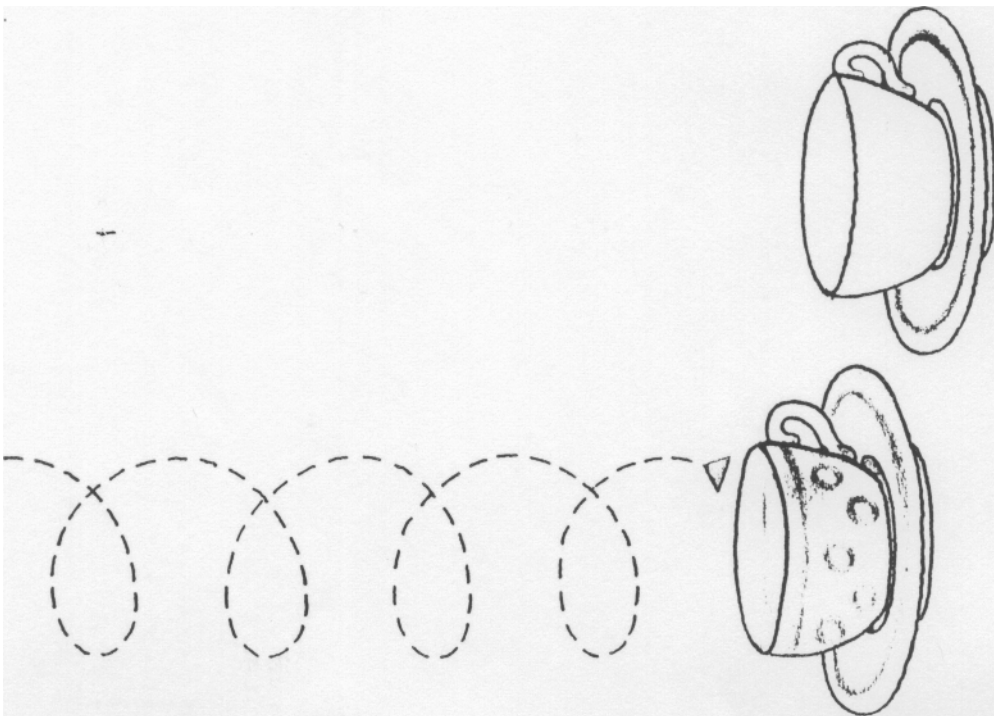
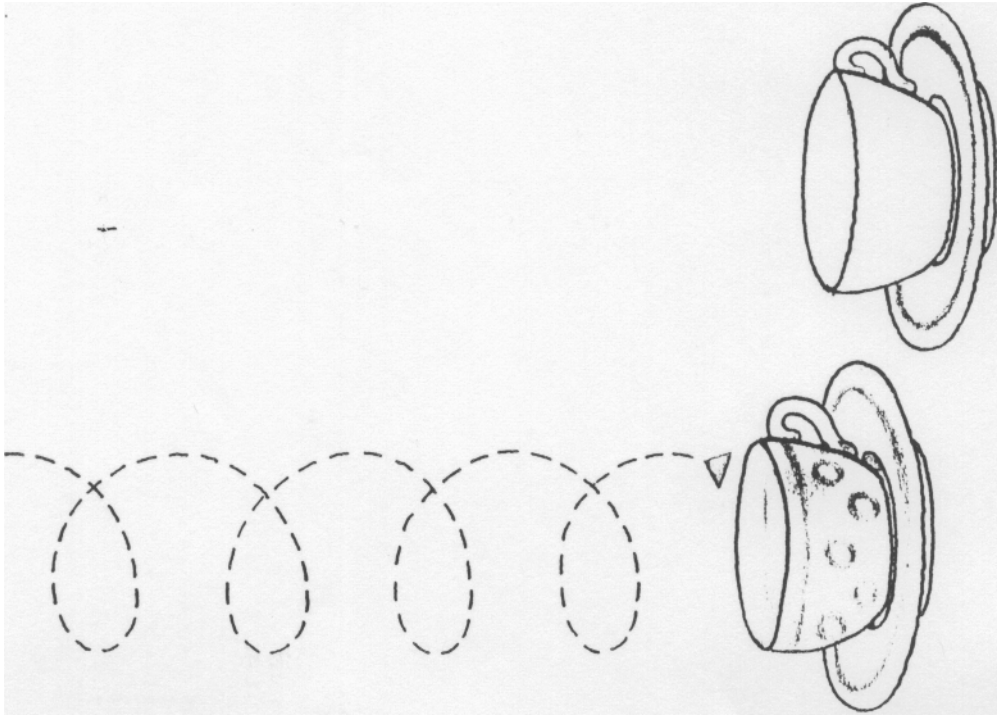

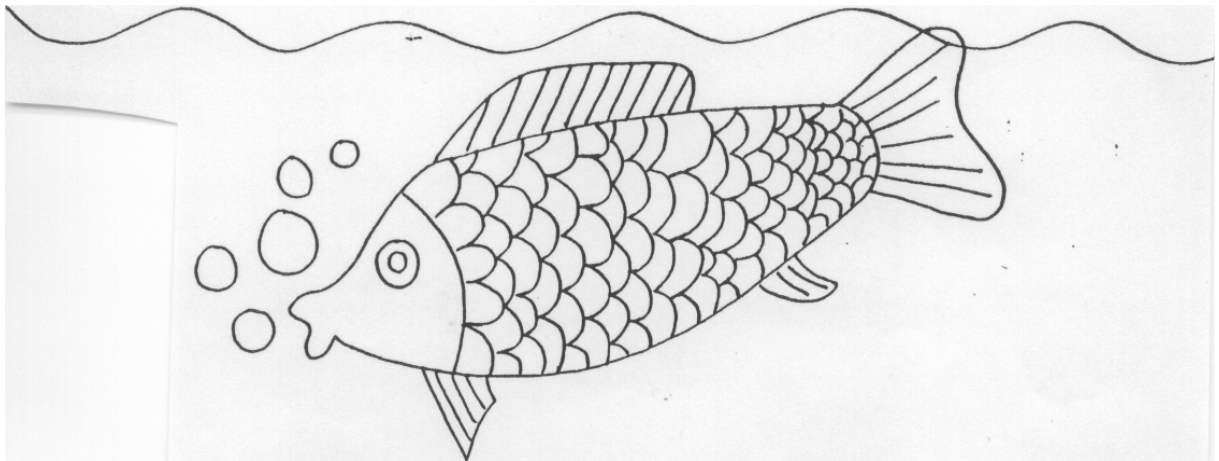

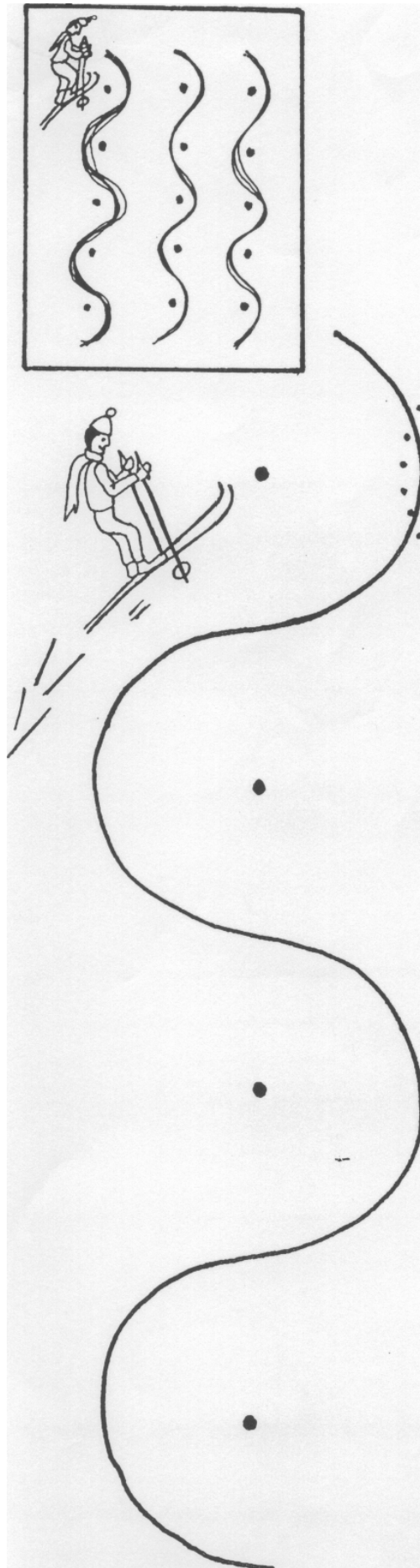

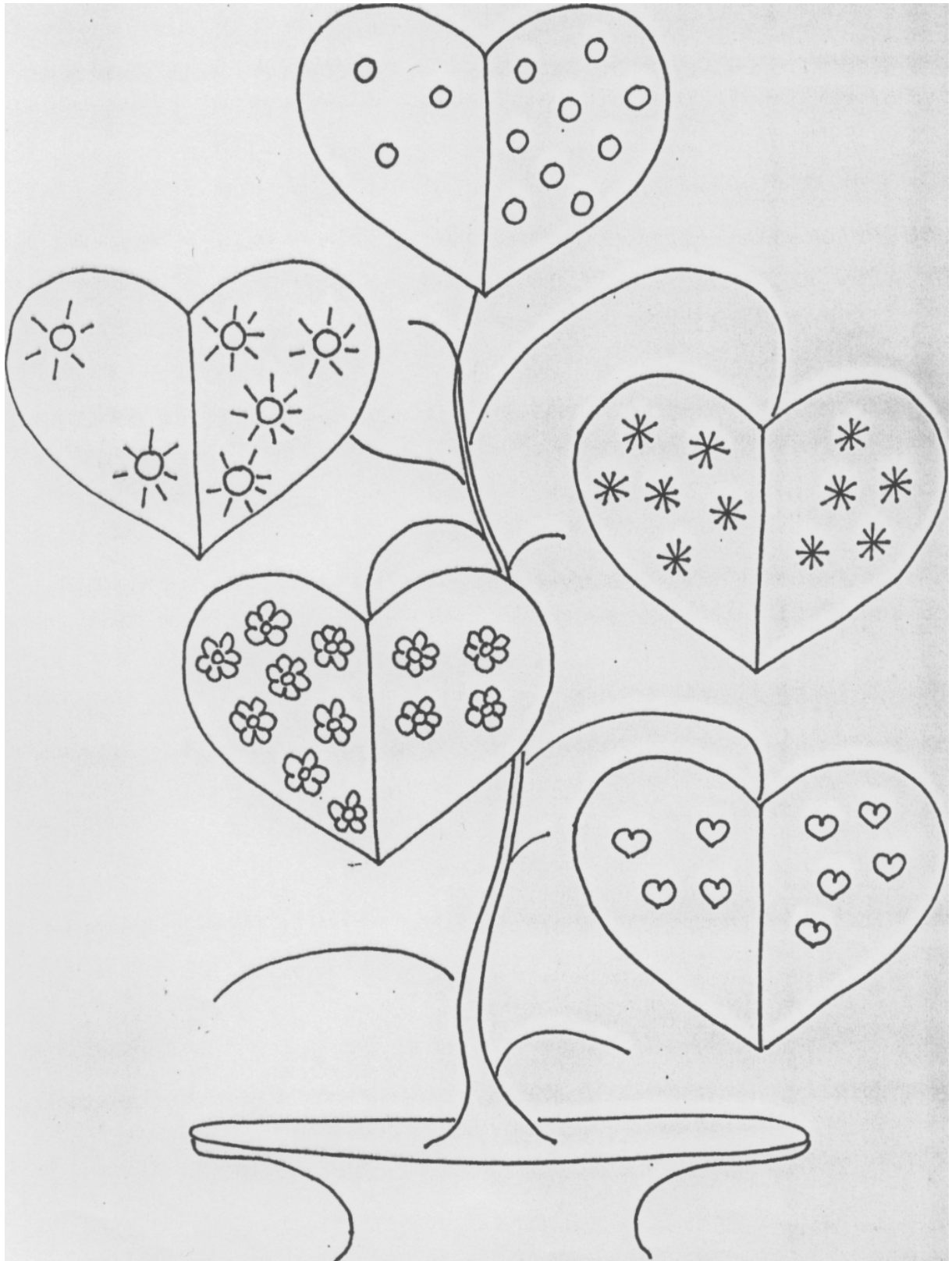

Příloha č. 7: Orientační logopedické vyšetření

Pro potřeby této bakalářské práce byly použity následující orientační logopedické zkoušky:

Orientační zkouška dýchání

Cílem zkoušky bylo zjistit, jaká je dechová ekonomie dítěte, který typ dýchání převládá a jaká je síla výdechového proudu.

Průběh zkoušky:

Děti byly pozorovány při řečovém projevu - rozhovoru, vyprávění, recitaci a bylo zjišťováno:

- zda jde o brániční dýchání - či mělké povrchové,
- jak pracují s výdechovým proudem (zda není dýchání rychlé, slyšitelné, zda dokáží na výdechový proud říci několik slov a nenadechují se uprostřed slova, zda je výdechový proud dostatečně silný pro tvorbu hlásek, zda výdechový proud neuniká laterálně),
- zda nemluví při vdechu,
- sledujeme poslechem zvýšenou nebo sníženou nosovost při mluvě.

Závěr orientační zkoušky dýchání:

Byl zhodnocen stav dýchání.

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační zkouška motoriky mluvidel

Cílem zkoušky bylo zjistit pohyblivost všech částí mluvidel podléjících se na artikulaci hlásek.

Průběh zkoušky:

Pomocí motorických cviků byla zjišťována pohyblivost rtů, dolní čelisti (zvláště čelistního úhlu při mluvě), jazyka.

Děti pracovaly dle nápodoby a následujících pokynů:

Dítěti před zrcadlem předvádíme cviky rtů, jazyka, dolní čelisti, měkkého patra. Sledujeme a zapisujeme si výsledky.

- Rty - úsměv - koutky nahoru a dolů, zuby nejsou vidět.
- Vycenit zuby - rty jsou oddálené.
- Přetažení horního rtu přes horní řezáky, dolního rtu přes dolní řezáky, oddálení zubů o 1- 2 cm.
- Našpulení rtů - kapřík, zuby nejsou vidět.
- Našpulení rtů - do kroužku, zuby jsou vidět.
- Zvednout horní ret co nejvíce k chřípí nosu.
- Jazyk - vysouvat z dutiny ústní a zatáhnout do dutiny ústní, pohladit hrotem jazyka horní ret a dolní ret, hrot jazyka dát za horní řezáky a za dolní řezáky - čelistní úhel do maxima, pohyb hrotu jazyka z jedné strany na druhou - čelistní úhel je 1 cm, přisátí hrotu a středové části na horní patro - koník - udržet několik vteřin, vtlačit hrot jazyka mezi dolní ret a dolní řezáky - opička.
- Nafouknout obě tváře vzduchem a několik vteřin udržet.
- Nafouknout jednu tvář a vytlačit vzduchovou bubli prstem, pak obě tváře.

Závěr orientační zkoušky motoriky mluvidel:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační zkouška artikulační obratnosti

Cílem zkoušky bylo zjistit artikulační obratnost dítěte. Tuto zkoušku provádíme u dětí starších 5,5 let.

Průběh zkoušky:

- Dítě opakuje slabiky:
 - ma ma ma ma, vu vu vu vu...
 - ba-da, ba-da, be-de, be-de...
 - kla-klu, ple-klu...
- Dítě opakuje jednoslabičná slova:
 - frk, brk, trk, vlej, plej, mlok, drak, frak, tank, bank...
- Dítě opakuje slova dvojslabičná, trojslabičná a čtyřslabičná z otevřených slabik:
 - máma, doba, koleno, poleno, limonáda, čokoláda...

- Dítě opakuje slova trojslabičná se souhláskovým shlukem
- polívka, pohledy, zádrhel...
- Dítě opakuje slova artikulačně obtížná:
- čvrtek, cvrček, paroplavba, podplukovník...
- Dítě opakuje slova, ve kterých se vyskytují párové hlásky ostré a tupé řady sykavek:
- sešit, šustí, Saša, osuška, sušenka - pokud dítě nedokáže po nás slova správně opakovat, ve zkoušce nepokračujeme
- slovní spojení: směšné štěně, šustí listí, Saša má žízeň, sušené švestky.

Závěr orientační zkoušky artikulační obratnosti:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační vyšetření fonemického sluchu

Cílem této zkoušky bylo zjistit, zda je u dítěte dostatečně rozvinutá fonemická diferenciací hlásek, zda již dítě rozlišuje správně jednotlivé hlásky a je tedy schopno rozlišit správné a nesprávné znění hlásky.

Průběh zkoušky:

Jednotlivé zkoušky (hry) byly vybírány s ohledem na věk dítěte:

- Rozlišování přírodních zvuků. Byly použity obrázky zvířat - dítě vezme obrázek a vytvoří charakteristický zvuk patřící k vybranému zvířeti a opačně - učitelka zvolí zvuk a dítě vybere dané zvíře (u dětí 3 - 5 letých).
- Rytmizace slov na slabiky. Tleskáním, použitím činelky apod. roztleskáme slova 2 slabičná, jednoslabičná - 3 slabičná - 4 - 5 slabičná (dle věku 4 - 5leté dítě až 3 slabičná, 5 - 6 let - 3 - 4 - 5 slabičná).
- Využití dvou následujících zkoušek:

Zkouška dvojice obrázků s odlišným fonémem

Před dítě byly rozloženy dvojice obrázků s odlišným fonémem a bylo zjišťováno, zda dokáže vnímat rozdíly vzniklé záměnou jednoho fonému:

kosa – koza	s - z	lampa - rampa	l-r
pes – pec	s - c	prám - trám	p-t
síla – žíla,	s-ž	puk - buk	p - b
pece - peče	c-č	vije - bije	v-b
líce - líže	c-ž	válec - palec	v-p
vázy - váží	z - ž	trčí - krčí	t-k
věšák - věžák	š-ž	topil - dopil	t - d
liška - líčka	s-č	noc - moc	n-c
bača-basa	č-s	duby-zuby	d-z
čapka - žabka	č - ž	tika - tyká	t-t'
miska - myška	s-š	dýky - díky	d-d'
lata - vata	l-v	nemá - němá	n - ň

Zkouška pro děti nad 5 let.

Hra na kouzelná slovíčka - dítě pouze akusticky rozlišuje zda jsou dvojice slov rozdílné či shodné. Závěk byl prováděn na konkrétním příkladu: pes a pes. Jsou to dvě stejná slova? Pes a pus - jsou toto dvě stejná slova?

Pokud dítě chápalo instrukci, bylo pokračováno slovy - např.: zám - sám, pec - pes, sel - les, kosa - koza, sešit - šesit, tik - tyk, den - den, dám - dam, ten - den, led - let, buben - pupen, šok - sok, jel - lej.

Zkouška u dětí 6 - 7letých.

Byly využity dvojice slov:

- dik - dyk, ský - cký, těl - tel, saš - šas, fryk - flik, štik - štik, dad - bad, ben - bem, hak - chak, dun - tun a proložíme stejnými dvojicemi, den - den, bum - bum...

- Bylo zjišťováno, zda dítě určí správně první hlásku ve slově:
U dětí 5letých bylo zjišťováno, zda správně určí 1. slabiku ve slově: mo - ty - ka (mo).
U dětí 6letých, bylo zjišťováno, zda správně určí první hlásku ve slově motyka (m).
U dětí 6 - 7letých bylo zjišťováno, zda:
- určí navíc poslední hlásku ve slově: kopec (c).
- Zvláštní pozornost byla věnována fonematické diferenciaci obou řad sykavek a polosykavek.
Děti 4 - 5leté přiřazovaly k obrázkům danou hlásku C, S, Z, Č, Š, Ž (kočka - čččí, mašinka - ššš, čmelák - žžž, cvrček - ccc, had - sss, moucha - zzzz).
U dětí 5 - 7letých bylo zjišťováno, jakou hlásku slyší např. ve slově šnek.

Závěr orientačního vyšetření fonemického sluchu:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační vyšetření výslovnosti

Cílem vyšetření bylo zjistit, které hlásky dítě nevyslovuje vůbec, které hlásky nahrazuje jinou hláskou a které hlásky vyslovuje nesprávně. Výslovnost všech hlásek byla sledována vždy na začátku, uprostřed a na konci slova. Byla použita tato slova:

SAMOHLÁSKY

A - Adam, ano, máma, Dana, bác

O - Ota, on, boty, Ola

U - ucho, bum, bubák, bu-bu,

E - Eva, mele, dáme, mete, led

I - indián, Ital, jí, jíme, holí, mísa.

DVOJHLÁSKY

AU - auto, au, fauly

OU - ouvej, moucha, jedou, houpou, budou.

SOUHLÁSKY

1. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

P - Pepa, pá-pá, houpá, hopká, houpačka, hop

B - bába, boty, buben, oba, obojek, dub

M - máma, med, doma, domov, domluví, dům

F - fotí, Fanda, hafá, houfy, puf, píf

V - vana, volá, vlasy, mává, povalí, polívka, loví, pohov

2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

T- ty, táta, teta, mete, motá, matka, let, jet

D - den, dám, hody, tudy, ledový, lednice, med, led

N - na, noc, Dana, Lenka, lednový, len, den

L - la-la, lak, léto, lino, lupen, loket, kolo, málo, holka, polka, vlak, půl, hůl, kůl

C - cccc, cena, cape, Macek, ulice, kytice, leckdo, pec, moc

S - ssss, sám, seno, maso, mísa, miska, louská, poslouchá, ves, les

Z - bzzz, zima, zelí, zebe, koza, kozička, kůzle, mazel, mazlí, mez

Č - čičí, čelo, čepka, peče, lečo, myčka, váleček, kopeček, heč, peč, počítač

Š - šššš, šála, šije, šnek, Máša, hoši, koště, myška, mašle, myš, piš

Ž - žžžž, žák, žena, žabák, žízala, může, kůže, možná, lež, věž

R - rak, ruka, ryba, ráno, tráva, drak, mrak, kroupy, hrad, Jirka, sirka, vítr, Petr

Ř - řeka, říká, věří, moře, třída, dříví, hřeben, křičí, Jiřka, Mařka, věř, miř

3. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

J - já, Jana, ježek, koleje, myje, moje, můj, tvůj

Ť - ťuk, tik, ticho, tiká, chytí, letí, tělo, na plotě, gatě, leť, chyt', ťape

Ď - dík, díky, hodí, hladit, děda, dělá, děkuji, mládě, kotě

Ň - nikdo, Nina, nic, ničí, honí, něco, někdo, něčí, koně

4. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

K- kolo, Kája, oko, mouka, holka, mák, koník

G - ga - ga, guma, gól, vagón, Olga, buggy - buggy

CH - cha - cha, chodí, chová, chleba, bacha, bouchá, buchy, buch

5. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

H - ham, Hana, houká, váha, tahá, táhne, tah

Závěr orientačního vyšetření výslovnosti:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30 a v příloze č. 1 - 4.

Orientační vyšetření slovní zásoby a řečového projevu

Cílem zkoušky bylo zjistit, zda slovní zásoba odpovídá věku dítěte, jaký je řečový projev, zvuková stránka řeči a zda vyvozené hlásky dítě správně užívá, jaké slovní druhy dítě užívá, jak vypadá stavba věty, zda dítě dobře rozumí pokynům a jak používá řeč ke komunikaci s vrstevníky a dospělými.

Průběh zkoušky:

Byly použity soubory obrázkového materiálu přiměřené věku dítěte.

- Soubor obrázků z domova, z mateřské školy, z lékařské ordinace..., obrázky s činnostmi pes štěká, kluk běží..., obrázky pro určování vlastností - panenka je malá, velký dům..., obrázky s využitím předložek - kyta je ve váze, jablko je na stromě...
- Soubor obrázků pro určení nadřazených pojmů - panenka a medvídek jsou hračky, růže a tulipán jsou květiny...
- Soubor obrázků pro určování protikladu - opakem noci je den, sladký - slaný...
- Soubor obrázků pro určení souvislostí - pták - hnízdo - pták si staví hnízdo, lékař - pacient - lékař léčí lidi...
- Soubor obrázků pro přirovnání: vysoký jako věž, rychlý jako vítr...

Byla sledována:

Pasivní slovní zásoba - dítě dle našich pokynů vybere obrázek.

Aktivní slovní zásoba - dítě pojmenuje ukázaný obrázek, případně roztřídí a komentuje.

Byla použita metoda popisu obrázku, vyprávění dle obrázku a volné vypravování.

Závěr orientačního vyšetření slovní zásoby a řečového projevu:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační zkouška verbální sluchové paměti

Zkouška verbální paměti byla prováděna s cílem ověřit si schopnost dítěte zapamatovat si pojmy, udržet v paměti (přiměřeně věku) větu o určitém počtu slov. Dále schopnost naučit se a zapamatovat si básničku v daném sledu bez přehazování slov, či bez tvoření si vlastních slovních spojení v rýmovačce nebo básničce. V této zkoušce nebyl nepoužit obrazový materiál. Jde o zkoušku verbální paměti bez optické opory.

Průběh zkoušky:

- Zkouška básniček a rýmovaček typických pro daný věk (od Pací - paci po Polámal se mraveneček).
- Zkouška věty:
Hra na ozvěnu: 3 - 4leté dítě - 3slovná věta, 5leté dítě - 5slovná věta, 6leté dítě - 6slovná věta.

- Prodloužená věta. Tvoříme společně s dítětem větu – učitelka říká první slovo a dítě pokračuje – věta roste.
- Hra: Babička jede do Číny a do kufru jí dáme...Učitelka dává první věc, dítě vždy zopakuje úvodní větu – Babička jede do Číny a do kufru jí dáme – zopakuje první slovo dané logopedem a přidá svoje. Slova musejí být zachována v daném sledu. 4leté dítě by si bez nápovědy mělo zapamatovat 4 slova, 5leté 5 slov....

Závěr orientační zkoušky verbální sluchové paměti:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační zkouška zrakové percepce

Cílem této zkoušky bylo zjistit, jak je rozvinutá schopnost zrakového vnímání k věku dítěte. Bylo zjišťováno, zda je schopné rozlišit stejné a nestejné tvary, rozlišit figuru od pozadí, poznat chybějící část obrázku, sledovat určitou linii, zrakovou paměť.

Průběh zkoušky:

- vkládání tvarů do stejných tvarových otvorů,
- skládání půlených obrázků (3leté děti), puzzle (5 - 7leté děti),
- vyhledávání stejných tvarů v obrázcích (geometrické tvary),
- třídění stejných a nestejných tvarů,
- rozlišení dvou a více překrývajících se obrazců,
- sledování linie od jednoho obrazce k druhému - ukaž prstem cestu,
- zkouška zrakové paměti (dle věku dítěte 4leté 4 obrázky, 5leté 5 obrázků...).

Před dítě položíme do řady obrázky - dítě si je prohlédne (4 obrázky 4x, 5 obrázků 5x, učitelka určuje tempo), pak jeden obrázek otočí a dítě má určit, co bylo na obrázku.

U dětí 6 let a výše je možné zakrýt i 2 - 3 obrázky.

Závěr orientační zkoušky zrakové percepce:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.

Orientační zkouška laterality

U dětí s nesprávnou výslovností byla prováděna také orientační zkouška lateralit. Prostřednictvím této zkoušky lze zjistit, kterému z párových orgánů dává dítě přednost. Pro účely této práce byla provedena zkouška ruky a oka. Tomická (2004) doporučuje následující zkoušku lateralit dle Stěpána - Petráše (1995):

Průběh zkoušky ruky:

- Zkouška stavění kostek:

Před dítě byly umístěny kostky tak, aby byly stejně vzdáleny od pravé i levé ruky a dítě mělo postavit věž. Bylo sledováno používání rukou. Používá-li stále stejnou rukou (např. levou) usuzujeme na dominanci této ruky, střídá-li ruce, musíme zachytit, kterou rukou dal poslední kostku na věž, kdy už hrozí zborcení věže. Kostek musí být dostatečné množství. Pokud používá pravou ruku při stavbě a levou až v závěrečné fázi, kdy se snaží zachránit věž - usuzujeme na dominanci levé ruky.

- Zkouška zasouvání kolíčků:

Doprostřed před dítě byl umístěn stojan s otvory na kolíčky a před ně do stejné vzdálenosti od levé i pravé ruky kolíčky (5). Dítě co nejrychleji zasouvalo kolíčky do otvorů. Sledujeme, která ruka bude dominantní při zasouvání.

O vyhraněnosti můžeme mluvit jen když zasune všech pět kolíčků levou nebo pravou rukou.

- Zkouška stříháním:

Doprostřed před dítě byly položeny nůžky a papír. Chceme, aby dítě papír přestříhlo. Dominantní je ta ruka, která bere nůžky a stříhá.

- Zkouška kreslením:

Před dítě doprostřed byl položen papír a tužka. Dítě mělo nakreslit dům, květinu... Tento úkol pak opakujeme a záměrně vyzveme dítě, aby obrázek nakreslilo druhou rukou. První obrázek mu neukazujeme. Obě kresby porovnáme. Hodnotíme tlak na tužku, pevnost linie, hlavně detailnost a bohatost kresby.

Na dominanci lze usuzovat u kresby, která vykazuje větší bohatost, lepší strukturu kresby.

Průběh zkoušky oka:

- Krasohled:

Před dítě položíme krasohled a vyzveme ho, aby se do něho podíval. Sledujeme, zda dítě přímo přiblíží krasohled k oku, či zda se ani nemůže trefit a krasohled má

v prostoru kořene nosu, tehdy vezmeme krasohled a na sobě ukážeme provedení instrukce. Zkoušku opakujeme 3x.

Pokud dítě vždy použije stejné oko, lze předpokládat jeho dominanci. Pokud použije 1x např. pravé a 2x levé nebo opačně je dominance oka nevyhraněná. Totéž lze provést s dalekohledem pro jedno oko.

Pokud dítě používá ve zkouškách ruky pravou ruku a ve zkoušce oko levé, můžeme usuzovat na zkříženou laterální a pro zdárný školní výkon je nutné nasadit intervenci vzhledem k pravolevé orientaci. Příznivější výsledek je, když vychází stejný párový orgán ruky a oka.

Závěr orientační zkoušky laterality:

Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 3 a 4 na str. 30.